

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Zobrazení postavy sv. Anežky České v moderní literatuře

Bakalářská práce

Autorka: Nikola Škorvagová
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Historie se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: Mgr. Michal Čuřín, Ph.D.
Oponent práce: Mgr. Jan Bílek, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Nikola Škorvagová
Studium:	P19P0371
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Historie se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Zobrazení postavy sv. Anežky České v moderní literatuře
Název bakalářské práce AJ:	Depiction of the figure of St. Agnes of Bohemia in Modern Literature

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zaměřuje na zobrazení postavy svaté Anežky České v beletrii 20. a 21. století. První část práce je věnována životu této světice a procesu jejího svatořečení v závěru 80. let 20. století. Hlavní část se zaměřuje na analýzu zvolené postavy v beletrii daného období.

PIŤHA, Petr. *Čechy a jejich svatí*. Praha: AVED, 1992.

PUTNA, Martin C. *Obrazy z kulturních dějin Střední Evropy*. Praha: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7429-977-3.

výběr z beletrie:

DEYL, Rudolf. *Kluk z Františku*. Praha: Albatros, 1973.

KŘELINA, František. *Dcera královská: svatá Anežka Česká*. 6. vyd., 1. vyd. v Bloku. Brno: Blok, 1991. ISBN 80-7029-062-5.

NOVÁKOVÁ, Zuzana a Jaroslav NOVÁK. *Legenda o princezně Anežce*. Brno: Blok, 1991. ISBN 80-7029-046-3.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Michal Čuřín, Ph.D.

Oponent: Mgr. Jan Bílek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 12.11.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Zobrazení postavy sv. Anežky České v moderní literatuře* vypracovala pod vedením vedoucího závěrečné práce samostatně, a uvedla jsem všechnu použitou literaturu.

V Hradci Králové dne _____

.....

Nikola Škorvagová

Anotace

Citace: ŠKORVAGOVÁ, Nikola, *Zobrazení postavy sv. Anežky České v moderní literatuře*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 46 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá zobrazením postavy svaté Anežky České v beletrii 20. a 21. století. Práce je rozdělena na dvě části. První část je věnována popisu života této světkice, hledání nejstarší legendy a procesu kanonizace v závěru 80. let 20. století. Druhá část se zaměřuje na analýzu literárních motivů spojených s postavou Anežky České v beletrii, s cílem nalézt a porovnat opakující se motivy skrze celé zkoumané období. V jednotlivých podkapitolách se práce věnuje popisu vzhledu a charakteru české světkice, jejím milosrdným a diplomatickým skutkům, vztahům s dalšími postavami, národnostním motivům a zobrazení postavy v literatuře pro děti a mládež. Analýza motivů probíhá především u historických románů a lyrických básní, které zachycují obraz světkice často podobným způsobem, jelikož se opírají o dostupnou historiografii. Do rozboru jsou však zahrnuta i díla řadící se mezi fantasy literaturu a detektivky, která se ve spojení s českou světkicí objevila až ve 21. století.

Klíčová slova: Anežka Česká, literatura 20. a 21. století, čeští světkci, svatořečení, beletrie

Annontation

Citace: ŠKORVAGOVÁ, Nikola, *Depiction of the figure of St. Agnes of Bohemia in Modern Literature*, Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 46 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis deals with the depiction of the figure of St. Agnes of Bohemia in the fiction of the 20th and 21st centuries. The work is divided into two parts. The first part is devoted to the description of the life of this saint, the search for the oldest legend and the process of canonization in the 1989. The second part focuses on the analysis of literary motifs associated with the character of St. Agnes of Bohemia in fiction. Aim of finding is comparing repetitive motifs through the period under study. Sub-chapters is devoted to describing the appearance and character of the Czech saint, her merciful and diplomatic deeds, relationships with other characters, national motifs and depictions of the character in literature for children and young people. The analysis of motifs is mainly carried out for historical novels and lyrical poems, which describe the image of a saint often in a similar way, because they are written about available historiography. However, the analysis includes works from the fantasy literature and detective stories, written only in the 21st century.

Klíčová slova: St. Agnes of Bohemia, 20th and 21st century literature, Czech saints, canonization, fiction

Obsah

ÚVOD	1
METODOLOGIE	1
1. ŽIVOT SV. ANEŽKY ČESKÉ	3
1.1. Manželka pěti vládců	3
1.2. Milosrdná sestra	5
1.3. Zachránkyně rodu.....	7
1.4. A v zemi zavládne mír	8
2. ZOBRAZENÍ SV. ANEŽKY ČESKÉ V BELETRII.....	12
2.1. Symbol dobra a lásky	12
2.2. Princezna, rádkyně, diplomatka	17
2.3. Duchovní sestra.....	22
2.4. Anežka jako patronka národa.....	26
2.5. Postava Anežky České v příbězích pro děti.....	27
2.6. Anežka na okraji dění.....	30
ZÁVĚR	33
Seznam použité literatury	35
Seznam použité beletrie	36
Seznam související literatury	39

ÚVOD

Krásná, prozíravá, milosrdná, moudrá, jasná, spravedlivá, i tak byla vnímána česká světice Anežka Česká. Nahlíželi na ni však tímto způsobem i čeští beletrističtí autoři 20. a 21. století nebo ji spíše pojímali jako přísnou, upjatou mnišku v černém hábitu? V jaké roli Anežka Přemyslovna v knihách nejčastěji vystupuje a jakými motivy je její osobnost v příbězích a básních doprovázena? Liší se v některých rysech její zobrazení v dílech od 80. let 20. století od děl starších? Na výše zmíněné otázky se snaží odpovědět bakalářská práce, jež na základě analytického rozboru textů z vybrané doby porovnává a vyzdvihuje jednotlivé knižní motivy spjaté s Anežkou Českou.

METODOLOGIE

Cílem práce je nalezení nejčastějších motivů spjatých s českou světící vyskytujících se v beletrii od počátku 20. století dodnes. Téma *Zobrazení postavy sv. Anežky České v moderní literatuře* bylo zvoleno z důvodu nevelké probádanosti postav světců v české moderní beletrii¹, přestože jsou stále inspirací pro některé autory, což lze dokázat např. nedávno vyšlým románem *Tajemství* od Terezy Dobiášové (2021). Události minulého století zmíněné níže dokazují, že osobnost svaté Anežky byla nejednou oslavována, a tudíž se dá předpokládat, že její postava musela zapůsobit i na české spisovatele. Anežčiným zpodobněním v literatuře se zabýval i literární kritik Jaroslav Med (1932-2018), jenž našel jen několik děl, v nichž se vyskytuje postava sv. Anežky. Tvrdil, že v moderní (katolické) literatuře se autoři vrací ke světcům v barokním pojetí, a proto byli spíše oslavováni mučedníci než světcí bez dramatického života. Výjimku tvoří sv. Václav představující zosobnění národa.²

Práce je rozdělena na dvě části. První část se věnuje životu sv. Anežky a snaze o její svatořečení. V druhé části jsou rozebírány a srovnávány vybrané texty, v nichž se vyskytuje postava světice. Rozbor postavy proběhl u 18 historických románů, 3 básnických sbírek (a několik jednotlivých básní), 6 publikací pro děti a dalších prozaických textů zaznamenávajících drobné poznatky o světici. Práce se věnuje pouze společným opakujícím se motivům. Zvolená díla k analýze postavy, kromě publikací pro

¹ Pozn. tématem zobrazení světců v beletrii se zabývali také Renata Hejlová v diplomové práci *Kníže Václav jako literární postava*, Marie Jandásková v bakalářské práci *Svatý Jan Nepomucký: Legenda a antilegenda v české literatuře*, nebo doktor Michal Čuřín ve studii *Beletristické reprezentace Zdislavy z Lemberka*

² MED, Jaroslav, *Literární reflexe svatosti. Svatá Anežka Česká*. In: *Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby*. Praha: Univerzita Karlova, 2013, s. 355.

děti, nejsou po obsahové ani stylistické stránce blíže specifikována, protože nereprezentují jednotlivé jevy, kterým se samostatné podkapitoly věnují. Do rozboru jsou zahrnuty jen texty, u nichž je znám autor a mají primárně estetickou funkci (romány, povídky, lyrická poezie a drama), proto byly vyloučeny například náboženské písně, které mají především funkci liturgickou. Výjimku tvoří některé tituly populárně naučné literatury pro děti a mládež, která se vyznačuje funkcí naučnou. Populárně naučný žánr byl zařazen mezi beletristické texty, protože u vybraných publikací byl využit vyprávěcí slohový postup a protože mezi dílčí cíle práce patří zmapování zobrazení světice v dětské literatuře a bylo potřebné rozšířit vzorek pro rozbor zkoumané postavy. Ve většině případů se jedná o knihy, v nichž Anežčina postava zaujímá výraznou roli ovlivňující text – je hlavní postavou, vedlejší postavou nebo ústředním motivem lyrického textu. Kvůli přesnějšímu určení významu postavy světice v české beletrii se poslední podkapitola věnuje dílům, která se o světici zmiňují pouze okrajově.

Ve 20. století započal intenzivní a soustavný výzkum legend o svaté Anežce, v němž pokračovali vědci i ve 21. století, a proběhlo několika snah o její svatořečení, a tudíž se její jméno dostalo i do širšího povědomí. Dá se předpokládat, že to byla jedna z příčin, která způsobila, že se čeští autoři začali o ní v beletrii více zmiňovat než v předchozích staletích (ať z důvodu ztvárnění jejího života nebo z důvodu vlasteneckého). Proto byl pro výzkum vybrán časový úsek zahrnující období od počátku 20. století dodnes. Ačkoliv byla Anežka prohlášena za blahoslavenou již v roce 1874, jsou z 19. století známy pouze dva romány, v nichž její postava vystupuje, a to *Anežka Přemyslovna* od Václava Beneše Třebízského a historický román *Anežka Přemyslovna* od Sofie Podlipské. Ve 20. století můžeme sledovat navráťivší zájem o tuto světici v období první republiky během oslav sedmistého výročí od jejího úmrtí, za německé okupace, kdy podle Jaroslava Meda byla „*Anežčina cesta ke svatosti (...) vnímána také jako heroizace češství, jako povzbuzení národního vědomí*“³, a v 80. letech, kdy se její svatořečení stalo jedním z podnětů pro sametovou revoluci a očekávalo se nastolení lepších časů. Na počátku 21. století proběhly oslavy připomínající 800. výročí od narození světice, během nichž Anežčina postava znovu v našich dějinách ožila, a tak i v této době je možné vypozařovat motiv Anežky České v literatuře.

³ *Tamtéž.*

1. ŽIVOT SV. ANEŽKY ČESKÉ

Život sv. Anežky České je znám především z dochovaných legend, a to z legend barokních i středověkých. Dosud sporným tématem jsou pro badatele legendy středověké, které pravděpodobně byly napsány bezprostředně po Anežčině smrti, a tudíž nejspíše zachycují nejvěrohodněji její život. Historici dosud vedou debaty o prvenství a autorství nalezených legend. Na konci 19. století v roce 1896 knihovník milánské knihovny Achille Ratti (známý jako papež Pius XI.) našel středověký hagiografický text pojednávající o Anežce České a čtyřech listech sv. Kláry. Sepsání spisu zařadil před rok 1428, zpráva o nálezu však byla zájemci o Anežčin kult přehlédnuta. V roce 1915 anglický badatel R. W. Seton objevil v německém Bambergu jiný rukopis o sv. Anežce *Condor lucis aeternae*. O jedenáct let později chorvatský badatel Krsto Stošić našel další rukopis v Šibeniku s třemi žádostmi o kanonizaci od františkána Mikuláše, abatyše kláštera sv. Anežky a neznámé osoby užívající v textu *pluralis maiestatis*. V roce 1932 vydal františkán Jan Kapistrán Vyskočil kritické vydání všech tří známých rukopisů s poznámkovým aparátem a o dva roky později i překlad Milánské legendy a listů sv. Kláry (druhý překlad publikoval Zdeněk Kalista v roce 1941).⁴ Společně s J. Polcem, M. Mladějovskou i V. Kybalem stál za názorem, že se jedná o původní legendu, jež měla být použita ke kanonizaci. Následné roky se historici, medievalisté i arcibiskup Beran snažili odhadnout přibližnou dataci legend, určit, která z nich byla sepsaná dříve, kdo byl jejich zadavatelem a autorem. Latinský medievalista Jan Kalivoda přišel s hypotézou, že rukopisy na sobě navzájem nejsou závislé, protože vychází z nám neznámé předlohy, která se nedochovala.⁵ Petr Kubín a Kateřina Kubínová se zabývali prvenstvím Šibenického rukopisu a doprovodných listů a určili, že tři listy s žádostmi o kanonizaci zobrazují pouze koncepty žádostí sepsanými před legendou, a to v roce 1282, a až o několik let později byla sepsána samotná legenda. Je však možné, že další pátrání i tuto přesvědčivou hypotézu vyvrátí⁶ a své prvenství získá jiný text.

1.1. Manželka pěti vládců

Anežčin život se odehrává ve 13. století, v době, kdy v Evropě probíhal neustálý válečný neklid, muži odcházeli na křížové výpravy a na dvorech se začala pěstovat rytířská

⁴ KONŮPEK, Jan a Zdeněk KALISTA. *Legenda o blahoslavené Anežce České*. Praha: V. Šmidt, 1941.

⁵ KALIVODA, Jan. *Rari Nantes in gurgite vasto. Anežská hagiografie ve víru století*. In: *Církev, žena a společnost ve středověku*. Ústí nad Orlicí: Oftis spolu s Biskupstvím královéhradeckým, 2010. s. 154-165.

⁶ SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká: život a legenda*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 216-217.

kultura, v době vzdorocísařů, dvojpapežství, intrik, sňatkové politiky, díky níž se královny staly významnou politickou figurou a symbolem milosrdenství a péče,⁷ ale i symbolem nedosažitelné lásky pro rytíře a trubadúry.⁸ Podle některých textů apoštola Pavla měla být žena podřízena muži, podle jiných mělo být její postavení před Bohem rovné jako postavení mužů. Ve středověku většinou však převažovalo tvrzení první. Církev ženám umožňovala se osamostatnit pouze skrze ustanovený stav panny a vdovy a vstupem do kláštera, kde získaly vzdělání a kde jim byla přiblížena mystika duchovního života.⁹

Princezna Anežka se narodila jako nejmladší dcera Přemyslu Otakaru I. a jeho druhé manželce Konstancii Uherské. Historikové se přesně neshodují v kterém roce přišla na svět. Na základě historických pramenů profesor Václav Novotný určil rok 1211 jako rok narození, podle starších historiků by se mohlo však jednat o rok 1205 nebo 1208.¹⁰

Holčička se od narození stala nástrojem otcova vladařského plánu. Ve třech letech byla zasnoubena se synem slezského krále Jindřicha Bradatého, a proto společně se svou starší sestrou Annou odjela do ženského cisterciáckého kláštera v Třebnici, kde byla vychovávána pod patronací své tety Hedviky Slezske, jež v roce 1267 byla svatořečena. Dívky zde byly vedeny k zbožnosti a dobročinnosti. Po smrti svého snoubence byla Anežka vychovávána v premonstrátském klášteře v Doksanech nad Ohří, což byl ve své době největší český klášter, v němž se vzdělávaly české šlechtičny. Podle Vlastimila Kybala zde patrně získala vzdělání v oblasti čtení, psaní, náboženství a ručních prací.¹¹

Kolem roku 1219 byla Anežka odeslána k vídeňskému dvoru Leopolda Babenberského, kde žila nejspíše 8 let. Pod jednou střechem vyrůstala s jeho dcerou Markétou. Ve Vídni vytříbila své společenské chování a němčinu, seznámila se s rytířskou kulturou a gotickým slohem. Na rozdíl od Markéty, které vyhovoval veselý světský život, se spíše vyhýbala dvorským radovánkám a pomáhala v chudobincích. Otec ji zasnoubil se synem císaře Fridricha II. Jindřichem VII. Věno měla dívka velmi vysoké, jelikož jí přispěl i jejich příbuzný Ludvík Bavorský. Jindřich však zasnuby s povolením papeže (ten si nejspíše nepřál spojení Přemyslovců a císaře) zrušil a oženil se Markétou

⁷ PÍŤHA, Petr. *Čechy a jejich svatí*. Praha: Comdes, 1999. s. 88-89.

⁸ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Praha: Argo, 2001. s. 133.

⁹ PETRÁČEK, Tomáš. Evangelium, církev a žena: několik tezí k postavení ženy ve středověkém křesťanstvu. In: *Církev, žena a společnost ve středověku*. s. 81-83.

¹⁰ SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká*. s. 42.

¹¹ KYBAL, Vlastimil. *Svatá Anežka Česká: historický obraz ze 13. století*. Brno: L. Marek, 2001. s. 40.

Babenberskou, proto se Anežka vrátila zpět do Prahy. Její otec neunesl tuto urážku a vyhlásil císaři válku, od níž však sešlo, jelikož muži uzavřeli mezi sebou dohodu, která potvrzovala Přemyslu Otakarovi I. jeho privilegia.¹²

Následující roky žila dívka v Praze s rodinou. Podle milánské legendy, jejíž překlad v roce 1934 vydal Jan Vyskočil, vstávala za úsvitu a společně s dalšími zbožnými dívkami navštěvovala kostely a chodila na bohoslužby v katedrále.¹³ Velíšek zmiňuje, že podle jejich zobrazení byla krásná, štíhlá a měla podlouhlý oválný obličej,¹⁴ což vedle urozeného původu a vysokého věna mohl být důvod, proč po sňatku s českou princeznou toužili i jiní vlivní muži Evropy, jakým byl anglický král Jindřich III. Plantagenet, jenž brzy však zasnuby zrušil, nebo císařský syn Jindřich VII., který prohlásil sňatek s Markétou za neplatný a chtěl se navrátit ke své bývalé snoubence. Jindřicha však nechal jeho otec za vzpurné chování zajmout a uvěznit (ve vězení sepsal dvě milostné básně údajně adresované Anežce), takže i z tohoto sňatku sešlo. Jako poslední o dívku žádal sám císař Fridrich II., leč ani za něho se princezna neprovdala. Podle kanonizační legendy měl jeden z císařových poslů vidění, jak na Anežčinu hlavu dopadá koruna divné velikosti, která však nepatřila žádnému pozemskému králi.¹⁵ V této době Anežka pravděpodobně již uvažovala o životě mimo královský dvůr – v klášteře.

1.2. Milosrdná sestra

Po otcově smrti si Anežka prosadila, že vstoupí do kláštera, což s radostí podpořil i papež Řehoř IX. V dopise ji oslovuje *holubičkou Páně, zrcadlem sv. řádu a vzorem chudoby, jež je zdobena vůní lilií a bělosti panenské čistoty*.¹⁶

Území pro klášter daroval král Václav I. na pravém břehu Vltavy. Jednalo se o místo obývané řemeslníky pracujícími s železem. Anežka získala ve Vídni stavební a kulturní přehled, proto v klášteře uplatnila mnoho funkčních detailů i číselnou symboliku.¹⁷ Díky Anežčině zájmu o bohoslužebné předměty skrýval chrám vzácné ostatky a předměty ze

¹² LIŠKA, Vladimír. *Tragické příběhy českých dějin: malý Slavín historie české*. Olomouc: Fontána, 2008. s. 26.

¹³ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Legenda blahoslavené Anežky a čtyři listy sv. Kláry*. Praha: Universum, 1934. s. 13.

¹⁴ VELÍŠEK, Martin. *Můj stát: putování za českými patrony*. Praha: Euromedia, 2017. s. 74.

¹⁵ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Legenda blahoslavené Anežky*. s. 13.

¹⁶ SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká*. s. 71.

¹⁷ *Tamtéž*, s. 88.

zlata (tvrdilo se, že *zlato je dokonalá látka, v níž je koncentrováno božské světlo*)¹⁸. Tato stavba se stala první gotickou budovou v Praze. Nejednalo se o první instituci, kterou za podpory svého bratra princezna nechala postavit. Již před výstavbou kláštera založila u kostela sv. Haštala špitál, v němž sloužili mniši podle řehole sv. Augustina. Ti si později začali říkat křížovníci s červenou hvězdou. Podle vzoru sv. Františka z Assisi a sv. Alžběty Durynské (sestřenice Anežky České) se starali o potřebné a vykonávali charitativní činnost.¹⁹ Špitály se rozšířily na Moravu, do Slezska, do Polska a vytvořily širokou propracovanou mezinárodní organizaci.

25. března 1234 vstoupila Anežka do kláštera jako jeho abatyše. Na cestě ji doprovázela její rodina, císařův bratr, sedm biskupů, nejvyšší šlechta i měšťané. Anežčin vstup se stal významnou událostí pro celý křesťanský svět. Všichni znali příběh o tom, jak česká princezna upřednostnila život v chudobě před životem v císařském paláci a jako první šlechtična z královského rodu vstoupila do františkánského řádu.²⁰ Společně s ní se na duchovní cestu vydalo sedm českých šlechtičen a pět klarisek od sv. Damiána v Assisi.

Anežka se stala členkou řádu v letech vnitřních sporů. V dopisech od sv. Kláry (zakladatelkou klarisek v Assisi) nacházela podporu v boji za změny v řádových pravidlech s papežem. V roce 1239 papež povolil úlevy klariskám v oblasti postu a oděvu (sestry mohly nosit dvojí pláštík, boty s kožešinou, kolem krku si omotávat nákrčník ze sena), jelikož ve střední Evropě bylo chladněji než v Itálii. Zároveň se v této době Anežka vzdává postu abatyše a nechává se oslovovat pouze titulem starší sestry.²¹

Po zbytek života Anežka žila v chudobě kláštera a pokorně sloužila Bohu podle ideálů sv. Františka a sv. Kláry²² Pomáhala všem potřebným: sestrám i nuznému lidu.²³ Byla k sobě nekompromisní, a přestože získala pro své sestry úlevy, sama dodržovala přísnou řeholi, bičovala se, umrtvovala své tělo, používala kající roucho a postila se, což vedlo k oslabení jejího těla.²⁴ Podle legendy dokázala vidět díky pronikavému vševídicímu pohledu skryté věci a předvídat budoucnost.²⁵ Také se tradovalo, že při modlení z ní

¹⁸ *Tamtéž.* 119-120.

¹⁹ *Tamtéž.* s. 96.

²⁰ KYBAL, Vlastimil. *Svatá Anežka Česká.* s. 95.

²¹ SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká.* s. 100.

²² VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Legenda blahoslavené Anežky.* s. 16.

²³ *Tamtéž.* s. 23.

²⁴ *Tamtéž.* s. 19.

²⁵ SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká.* s. 221.

vyzařovala světelná záře.²⁶ Lidé si ji kromě milosrdných skutků vážili i kvůli velké moudrosti a často si k ní chodili pro radu.

1.3. Zachránkyně rodu

Anežka byla velmi vzdělaná. Ovládala čtyři jazyky (češtinu, latinu, němčinu a italštinu) a dokázala se vyznat v diplomacii, a proto se stala rádkyní svého bratra. Král Václav trpěl úzkostmi a depresemi, ve vládě se opíral spíše o zástupce měst (přisuzoval jim některá privilegia), což proti němu obrátilo šlechtu, která tolik nemohla zasahovat do vlády. V roce 1247 si nespokojená část šlechty zvolila ve Václavově nepřítomnosti s podporou biskupa v Praze nového panovníka, a to Václavova syna Přemysla Otakara II., jenž se stal „mladším králem“. Následující dva roky v zemi zuřila občanská válka. V roce 1249 Václav za pomoci měšťanů oblehl a zmocnil se Pražského hradu. Jeho syn se skryl u své tetě v klášteře Na Františku. Anežka vyprosila u Václava milost pro svého synovce a zprostředkovala jim setkání v prostorách kláštera, kde se muži usmířili. Následně se Přemysl rozhněval na svého otce, kvůli rozprodáním hradům na Moravě, a tak ho Václav uvěznil na hradě Přimda. Za osvobození mohl být vděčný znovu své tetě, jež příbuzné znovu usmířila. V roce 1253 Václav zemřel a byl pochován v Anežčině klášteře. V té době zde již ležela králova nejmladší dcera, kterou se pokoušela Anežka vzkřísit, ale její duše jí to zakázala, a jeho manželka královna Kunhuta Štaufská.²⁷

V roce 1252 se Přemysl Otakar II. oženil s Markétou Babenberskou. Neznáme pocity, které byly vyvolány u Anežky, jejíž synovec se oženil s její sokyní, stejně tak není známo, jaký měla Anežka vztah k Přemyslovi. Milánská legenda však praví, že svou tetu ctil a miloval ji jako svou matku.²⁸ Přemysl byl velkým vládcem, jenž měl velké cíle, a dokonce se chtěl stát císařem, což ho dovedlo až k osudnému boji u Moravského pole v roce 1278, v němž padl. Traduje se, že se ho Anežka od souboje snažila odradit, jelikož měla vidění, v němž král zemřel. Jeho tělo bylo pochováno mezi jeho předchůdce do kláštera, kde Anežka začala budovat mauzoleum Přemyslovců.

Po králově smrti byly Čechy předány pod patronaci Oty Braniborského, jehož muži zemi okrádali, olupovali a pálili. V roce 1281 propukl v zemi hladomor, a dokonce se

²⁶ KYBAL, Vlastimil. *Svatá Anežka Česká*. s. 178.

²⁷ SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká*. s. 123.

²⁸ *Tamtéž*. s. 161. srov VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Legenda blahoslavené* s. 18.

objevily znaky kanibalismu. V té době se stal Anežčin klášter útočištěm pro chudé a hladové obyvatelstvo. Avšak kromě sycení poddaných Anežka předávala tradice vysoké kultury a rodu následníkům trůnu. Kralevic Václav byl vězněn, proto Anežka vychovávala Přemyslovu prvorozenou dceru Kunhutu, jež vstoupila do kláštera Na Františku. Seznámila ji s chodem kláštera, iluminátorstvím, literární tvorbou, s posláním špitálu a připravila ji na to, že se jednou stane rádkyní svého bratra.²⁹

Na jaře roku 1282 Anežka onemocněla a ulehla. Podle legendy přenechala své poslední jídlo chudým a v době postu, čtvrté postní pondělí 2. března, ve vysokém věku 71 let³⁰ zemřela. V dobách velké nouze, hladu a největšího pokoření své dynastie opustila svět, aniž by se dočkala návratu následníka trůnu. „*Zemřela hladem a vysílením uprostřed bídy svého lidu, podobně jako padl rytířský král uprostřed bitvy.*“³¹ Podle legendy také předpověděla, že její tělo nebude pochovávat biskup, ale cizí menší bratr, který do té doby v Čechách nebyl. Předtucha se naplnila, pražský biskup Tobiaš z Benešova odmítl starší sestru pohřbit kvůli politickým sporům.³² Po její smrti chodily davy lidí k její rakvi a věřily, že jim pomůže od jejich trápení. Častým lékem na nemoci se stala voda z jejího hrobu a voda, v níž se máčely Anežčiny vlasy.³³

1.4. A v zemi zavládne mír

Po Anežčině pohřbu začaly klarisky a menší bratři shánět materiály k tomu, aby mohla být Anežka svatořečená. Již za jejího života byla mezi lidem oblíbená a říkalo se o ní, že je svatá. Bohužel žádost o její kanonizaci a františkány sepsaný životopis neměly žádnou naději, protože Řím byl spíše profrancouzsky orientovaný a protože papežovým přítelem byl Rudolf Habsburský, jenž neměl k Čechám pozitivní vztah.³⁴ V té době byla politika přednější než uznání svatosti výjimečné ženy.

Následující roky klášter nestál v popředí zájmů a chudl. Přemyslovci však na svou předchůdkyni nezapomínali. Podle legendy královna Guta Habsburská přinesla svou umírající dceru Markétu k Anežčině hrobu, a ta se náhle uzdravila. O svatořečení se také pokusila Anežčina praneteř královna Eliška Přemyslovna. Vedly ji k tomu dva zázraky

²⁹ SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká*. s. 188.

³⁰ Pozn. rok je orientační, podle volby data narození, viz *1.1. Manželka pěti vládců*.

³¹ PÍŤHA, Petr. *Čechy a jejich svatí*. Praha: Comdes, 1999. s. 95.

³² SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká*. s. 189-190.

³³ *Tamtéž*. s. 240.

³⁴ *Tamtéž*. s. 225.

vykonané na přimluvu ochránkyně rodu. Prvním zázrakem bylo uzdravení prince Václava (budoucího císaře Karla IV.). Druhý zázrak se stal přímo královně. Po porodu svého druhorozeného syna Přemysla umírala, ale začala se k Anežce modlit, a proto byla uzdravena.³⁵ Avšak ani Eliščina žádost nebyla vyslyšena, protože papež vedl spor s řádem propagujícím velmi přísnou chudobu, a proto svěťice podporující chudobu by nebyla vhodným příkladem křesťanskému lidu. Poslední osobností s přemyslovskou krví snažící se o svatořečení byl císař Karel IV.. Podle legendy zavítal do kláštera Na Františku, aby si zde odřízl kousek prstu sv. Mikuláše do své sbírky relikvií, a ten najednou začal krváčet. Proto následně navštívil ono místo s arcibiskupem, přiložil obě části prstu k sobě, a ty zpět srostly.³⁶ Přes všechny tyto zázraky svatořečení taktéž neproběhlo.

Další roky se nesly ve znamení husitských válek, během nichž byl klášterní komplex poničen, vyrabován a několikrát zaplaven, jelikož stál nedaleko Vltavy. Úcta ke svaté ženě však nedovolila poničit husitům její pohřební niku.³⁷ V tomto nečase plném války pronesl kanovník pražského kostela Jan Papoušek proroctví: „*V Čechách nastane doba pokoje a míru, až bude nalezeno tělo sv. Anežky.*“³⁸ Anežčiny ostatky pravděpodobně klarisky přemístily do jiné hrobky nebo byly zničeny během pohrom, které klášter potkaly.

V roce 1643 byla snaha nalézt princeznino tělo. Klarisky prý našly hrob v kapli Panny Marie přikrytý cihlami, jehož vůně byla tak pronikavá, že musela být podle nich Anežčina. Při otevření se objevilo tělo a vedle něj křížek, který se při dotyku rozpadl v prach.³⁹ Princeznin pravý hrob se dosud nenalezl, zbyla po ní alespoň dolní čelist, kterou z Prahy dovezla a ukryla ve španělském chrámě Escorial císařovna vdova Marie (manželka Maxmiliána I.). Dnes je tato relikvie uchovávána v katedrále sv. Víta na Pražském hradě.

Během 17. století probíhaly další snahy o Anežčino svatořečení a sepisovaly se další legendy. I tyto snahy skončily marně stejně jako předchozí pokusy, i jako úsilí krále Leopolda II. (syna Marie Terezie).⁴⁰

³⁵ *Tamtéž.* s. 239.

³⁶ *Tamtéž.* s. 245.

³⁷ *Tamtéž.* s. 259.

³⁸ *Tamtéž.* s. 261.

³⁹ *Tamtéž.* s. 288-289.

⁴⁰ VELÍŠEK, Martin. *Můj stát.* s. 78.

Éra národního obrození přiměla české vlastence kromě obrody jazyka, tradic, kultury a politiky dokázat při oslavách šestistého výročí Anežčiny úmrtí, že tato velká žena byla vždy součástí národa a národ ji uctíval, a tak se roku 1874 Anežka konečně dočkala blahořečení. Od té doby se její svátek slavil na jaře 2. března.⁴¹

V první polovině 20. století se objevily další pokusy o svatořečení v rámci oslav 650 let od jejího úmrtí, během nichž vyšel sborník *Blahoslavená Anežka Česká* s předmluvou od profesora Josefa Pekaře.⁴² Po druhé světové válce se o svatořečení snažil arcibiskup Josef Beran a historik Vlastimil Kybal. V roce 1982, během oslav osmistého výročí narození sv. Františka z Assisi a sedmistého výročí úmrtí blahoslavené Anežky České, zaslal papež list kardinálovi Františku Tomáškoví o významnosti princezniny života, její mravní síle a odhodlanosti sloužit církvi. Od toho roku se začaly shánět materiály podkládající její svatost. Základem pro kanonizaci se stal spis vytvořený Jaroslavem Polcem, generálním relátorem kongregace Mons. Giovannim Papou a archivářem Mons. Jaroslavem Němcem zachycující dosavadní historické prameny, Anežčiny ctnosti a zázraky.⁴³ Pro účel svěcení bylo dokázáno několik moderních zázraků, během nichž se lidé na Anežčinu přímlovu v nebi uzdravili z infarktu nebo ze zánětu pohrudnice.⁴⁴ V roce 1988 se stala Anežka patronkou prvního roku Desetiletí duchovní obnovy. Předcházející listopad sepsal kardinál pastýřský list začínající slovy z Lukášova evangelia „*Vzprímte se a zdvihněte hlavu, protože se blíží vaše vykoupení,*“ (Lukáš 21,28),⁴⁵ jenž byl brán v zemi jako výzva k politické změně.

Počátek roku 1989 proběhl ve znamení násilného potlačení demonstrace na Václavském náměstí při připomínce úmrtí Jana Palacha. 11. února papež Jan Pavel II. podepsal dekret o Anežčině svatořečení. O devět měsíců později, 12. listopadu, prohlásil papež v Římě Anežku za svatou (na tento kalendářní den byl přesunut i Anežčin svátek). Obřadu se účastnilo tisíce Čechů. Slavnost přenášela Československá televize. Druhý den oslav papež připomněl Papouškovo prorocství a dodal, „*že lepší časy cítí ve vzduchu jako jarní váněk.*“⁴⁶ Traduje se, že Anežčino svatořečení se stalo předzvěstí sametové revoluce, jež propukla v Praze o 5 dní později a zapříčinila změnu politického systému a

⁴¹ SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká*. s. 332.

⁴² *Tamtéž*. 358.

⁴³ *Tamtéž* s. 365.

⁴⁴ NĚMEC, Jaroslav. I. část Blahoslavená Anežka Česká, in: *Zázraky ke kanonizaci českých světců*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2009. s. 13. a 17.

⁴⁵ SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká*. s. 366.

⁴⁶ *Tamtéž*. s. 371.

návrat k demokracii. Bohoslužba vedená kardinálem Tomáškem v katedrále Svatého Víta 25. listopadu se stala národní manifestací. Kardinál vyzval k odvaze, k moudrosti a odstranění násilí.

Během svatořečení byl vystaven nový kanonizační obraz zobrazující Anežku od českého akademického malíře v exilu Makariuse Tauce. Na obraze se nachází atributy spojené s touto sveticí: kostel, beránek, odložená královská koruna, znak Českého království a znak františkánů a křížovníků s červenou hvězdou.⁴⁷ Mezi její další atributy patří kniha, berla a lilie.⁴⁸ Světice se stala patronkou Čech, řádu křížovníků s červenou hvězdou, plynárenských pracovníků, města České Velenice⁴⁹ a je považována za vzor chudoby, pokory a lásky.

⁴⁷ NĚMEC, Jaroslav. *I. část Blahoslavená Anežka Česká*, s. 20-21.

⁴⁸ SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká*. s. 311. a 343.

⁴⁹ VELÍŠEK, Martin. *Můj stát*. s. 78.

2. ZOBRAZENÍ SV. ANEŽKY ČESKÉ V BELETRII

V české beletrii se nejčastěji setkáváme se zobrazením postavy svaté Anežky České v historických románech, v lyrických básních opěvujících její krásu a žádajících přímluvu ochránkyně národa v nebi, v próze a populárně naučné literatuře pro děti, v nichž je dětem převypravován Anežčin příběh. Anežčinu postavu je možné zaznamenat i v jiných románech, povídkách a v pamětech, kde se o ní objevuje jen letmá zmínka, často připomínající svatořečení z roku 1989.

Většina autorů se opírá o dochované legendy. Můžeme se domnívat, že se jedná o Milánskou legendu, jejíž prvky a informace se v dílech vyskytují. Z toho důvodu je zobrazení její osobnosti v české literatuře v mnoha případech velmi podobné - jednotlivé motivy a symboly se v knihách opakují v různých variantách. V dílech je dodržován vykreslený ideál jejího vzhledu a chování. V historických románech je ztvárněn celý Anežčin život nebo se pracuje s postavou Anežkou-jeptiškou, která pomáhá své rodině, šlechticům a chudým a nemocným. Výjimku tvoří román od Terezy Dobiášové *Tajemství* (2021), zobrazující fantaskní alternativu reality jejího životního příběhu, básnická alegorie *Návrat Anežky Přemyslovny* (2000) od Josefa Tomáše, zabývající se reinkarnací a vztahem Anežky a Václava I., a detektivka *Tajemství abatyše z Assisi* (2010) od Vlastimila Vondrušky vytvářející ve čtenářích nedůvěru v její postavu, kolem níž probíhá mnoho vražd, a která se tváří často zachmuřele a dostává hysterické záchvaty hněvu.

2.1. Symbol dobra a lásky

„*Plameni štíhlý (...), svícne (...), denice (...), ratolesti rodu královského (...), ranhojičko (...), rádkyně vladařů (...), dobroditelko (...), vyznavačko chudoby (...), ctitelko pokory (...), tichá skroměnko, řeholnice krvácející hvězdy, služebnice laskavá (...), něžná matko milostinná.*“⁵⁰ Těmito všemi přívlastky i mnoha jinými čeští spisovatelé oslovují patronku své země. Každý z nich ji vnímá jako symbol dobra, lásky a pomoci, a snaží se vykreslit tyto tři typické charakteristické znaky světice ve svých dílech, ať pomocí lyrických přirovnání nebo epických příběhů.

Malá princezna Anežka Přemyslovna je v knihách již od narození zobrazována jako osobnost, která jednou zasvětil svůj život Bohu a bude vykonávat milosrdné skutky vůči druhým. V dílech popisující celý život nebo zaznamenávající zlomové okamžiky z jejího

⁵⁰ HOŘEC, Jaromír, *Anežka Česká. Verše 1987*, Praha: Česká expedice, 1990. s. 60-62.

života se často objevuje sen, který je zaznamenán i v milánské legendě, v němž Anežčina matka Konstancie vstupuje do místnosti plné skvostného oblečení, kde nalézá mnišský hábit a leká se ho. Nebeský hlas jí prozrazuje, že není třeba se bát: „*Nediv se, neboť dítě, které se ti narodilo, bude užívat právě takový šat a stane se světlem celého českého národa.*“⁵¹ Její matka i otec však mají s princeznou od narození jiné plány a snaží se ji výhodně provdat. Z toho důvodu nebyla dívka od dětství vedena cestou chudoby, ale seznamovala se s ní v místech, kde vyrůstala. Sen poukazuje na to, že dívka byla Bohem vyvolena, aby mu sloužila, a že její životní cesta má jasný cíl – stát se jeptiškou a nadějí pro národ. Sen přidává příběhům nadpřirozený prvek a mytičnost, která kromě zázraků a kolujícím posmrtném proroctví v Anežčině životě schází.

V dílech je zdůrazňována Anežčina krása a moudrost. Dívka je popisována jako štíhlá, blondatá⁵², usmívající se, křehká, spanilá, klidná a často až nadpřirozeně krásná princezna. Spisovatel František Nežil, básník a autor historických románů, v díle Trýzeň slávy tvrdí, že Anežka je jako „*Růžička mezi růžemi, bělostná lilie mezi liliemi, královský ratolístek.*“⁵³ Nežilův výčet dále doplňuje František Křelina, taktéž spisovatel historických románů, přirovnáním Anežky k *pokorné fialce*.⁵⁴ Oba muži využívají k ztvárnění jejího charakteru symboliku květin.

Růže, květina s ostnatými větvkami, je obecně vnímána jako symbol lásky, krásy a radosti; lilie, rostlina s výraznými zdobenými květy a pronikavou vůní, symbolizuje nevinnost a čistotu; a fialka s červenofialovými až tmavě modrými květy představuje skromnou a tichou dobrotu a symbol pokory (*dle legendy vykvetly fialky u paty Kristova kříže*).⁵⁵ Charakter všech těchto tří květin spisovatelé Anežce přisuzují v dílech i bez básnických přirovnání. Staví ji do role milující, nevinné a zbožné ženy s touhou pomáhat ostatním a předávat jim radost.

František Nežil na dalších stránkách Trýzně slávy odpoutává Anežčinu krásu od něžné přírody a připodobňuje ji k světským pokladům: „*Její krása se podobala drahokamu, který je pravou ozdobou klenotnice,*“⁵⁶ což vystihuje její výjimečnost i

⁵¹ RENČ, Ivan. *Kytice z královské zahrady: příběhy svatých ochránců Čech a Moravy*. Praha: Zvon, 1996. s. 11. Pozn. Ne vždy se sen zdá její matce, v ojedinělých případech se zdá samotné Anežce, viz HULPACH, Vladimír. *Báje, legendy a pověsti staré Prahy*. Praha: Libri, 2010. s. 104.

⁵² Pozn. Vladislav Vančura ve svých Obrazech ji přisuzuje hnědé vlasy.

⁵³ NEUŽIL, František. *Trýzeň slávy*. s. 342.

⁵⁴ KŘELINA, František. *Dcera královská*. s. 104.

⁵⁵ KLEMPERA, Josef. *Květomluva, aneb, Řekni to květinou*. Praha: Horizont, 1996, s. 81, 121, 148.

⁵⁶ NEUŽIL, František. *Trýzeň slávy*. s. 343.

královský původ. Nina Bonhardová v díle *Královský úděl*, v němž Anežka má vedlejší roli, v níž vystupuje jako milosrdná abatyše, nevyzdvihuje Anežčinu krásu, která vyniká nad ostatními v davu, ba naopak ji zasazuje do kontextu celého rodu. Nepřístupuje k ní pouze nábožně jako výše zmínění spisovatelé, ale i na základě genetických rysů: „*Přemyslovská jasná tvář, vysoké čelo, pevná brada, energický rovný nos, jen bolestná křivka kolem úst a hluboký, chápající pohled modrých očí, tolik podobný královým, svědčí o bohatém citovém životě a ušlechtilosti srdce této vzácné paní.*“⁵⁷ Když Anežka zestárne, autoři popisují spíše její schopnosti než vzhled. Poukazují pouze na vějířovité vrásky okolo očí a rtů, vyzáblou postavu a svráštělé ruce.

Vznešená princezna a nábožná sestra je v knihách oděna do prostých šatů a žíněného roucha, které nosívala a trýznila tak své tělo. Nejen v klášteře, ale i ve chvílích, kdy žila na vídeňském dvoře se neostýchá nosit pod šaty žíněnou tuniku, dokonce je popisováno, že ve společnosti nosila i prostý oděv, v němž chodila mezi poddaný lid. V knihách fakt o žíněném rouchu vyznívá jako skandální čin, přitom se nejednalo v té době o nic výjimečného. Ve studii o Milánském rukopise se doktor Jan Kapistrán Vyskočil zmiňuje o tom, že ve 13. století patřil tento projev kajícnosti k dvorské módě ovlivněné novým františkánským hnutím.⁵⁸ Vyzdvihování této informace vytváří kontrast mezi šlechtickým životem plným radovánek a dívčíným zbožným chováním, na nějž je v knihách kladen důraz. Prostý oděv také dokazuje dívčinu skromnost a abatyšinu příslušnost k řádu.

Více než na celkový zjev se spisovatelé zaměřují na jeden detail jejího obličej, a tím jsou pronikavé jasné oči. Málodky záleží na jejich barvě, většinou jsou vykreslovány zářivě bleděmodré, důležitější je však jejich funkce. Téměř všichni autoři jim na základě legendy přisuzují nadpřirozené schopnosti: „*Prosvícené oči pronikající skrz naskrz.*“⁵⁹ „*Vojácký Jindřich si pod jejím vědoucím pohledem připadal jako nahý.*“⁶⁰ „*Abatyše viděla až do hloubky srdce.*“⁶¹ „*Viděla minulé i budoucí jako nahé a otevřené, četla ve skrytých smýšleních srdcí a odhalena ji byla tajemství skutků i rady pohnutek uzamčené.*“⁶² Anežčin pohled slouží jako jeden ze znaků její svatosti a náboženské moci, zároveň symbolizuje její nesmírnou moudrost. Jedním pohledem si díky ním získává úctu

⁵⁷ BONHARDOVÁ, Nina. *Královský úděl*. Praha: Naše vojsko, 1994. s. 60.

⁵⁸ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Legenda Blahoslavené* s. 155.

⁵⁹ VRBOVÁ, Alena. *V erbů lvice: kronika o paní Zdislavě*. Praha: Vyšehrad, 1989. s. 35.

⁶⁰ KOUBKOVÁ, Zuzana. *Rytíř zelené růže: Závěš z Falkenštejna*. Praha: Knižní klub, 2003. s. 33.

⁶¹ KŘELINA, František, *Dcera královská*. s. 197

⁶² SLAVÍK, Ivan. *Svatá Anežka*, in: *Básnické dílo*, 2. Brno: Host, 1999. s. 124.

dalších postav. Tato schopnost je ženě přisouzena již od narození. Nejčastěji ji lze pozorovat v době, kdy Anežka již žije v klášteře, v němž zastupuje roli rádkyně a ochránkyně chudých a národa. Anežčin pohled dodává její osobě důvěryhodnost, a proto postavy v jejím okolí přicházející za abatyší s žádostí o radu, cítí vnitřní nutkání vystupovat vůči ní upřímně a podávat jí pravdivé výpovědi. Síla zraku zasahuje do jejich srdcí a duší, a tak mění i jejich mysl. Pronikavé oči působí vyčítavým i milujícím dojmem, jsou něžné, ale zároveň přísné, není možné před nimi nic skrýt, natož lhát.

Vedle mocného pohledu se Anežce přisuzuje další „božská“ schopnost, a to vyzařování světla. Světlo nevychází jen z jejích očí a úsměvu, ale z celého jejího těla. Anežčina osobnost je v dílech protkána světelnými nitkami. Ve všech kulturách patří světlo mezi znaky božství a dobra. V křesťanství se jedná o symbol naděje, radosti, víry (Ježíše Krista, Panny Marie), čistoty, svatosti, moudrosti nebo blahobytu.⁶³ Světlo zdůrazňuje Anežčinu zbožnost, silnou víru a vyzdvihuje do popředí kladné vlastnosti jejího charakteru. Světiče vystupuje jako čistá ovečka následující svého pána a po jeho příkladě vykonává skutky milosrdenství a zázraky. Anežčina postava se stává „*bílým světlem pro zbloudilé duše*,“⁶⁴ majákem, jenž vábí potřebné a otevírá jim svou náruč, a nadějí v nastolení lepších časů. Vyzářující záře také potvrzuje, že tato žena oplývá svatou mocí od Boha, pomocí níž může utěšovat potřebné. Skrze vyzářující světlo je také možné Anežku vnímat jako vzor správného chování.

Většina děl seznamuje čtenáře s výčtem Anežčiných aktů pomoci chudým, hladovým a ubohým lidem ve špitálech, pouze historické romány a některé kratší prozaické texty popisují konkrétní příhody dokazující šlechetné skutky (např. příhoda o vymodleném kouzelném jablku, které dodalo Konrádově ženě sílu).⁶⁵ Avšak literární zpracování jednotlivých činů se často po obsahové stránce od sebe výrazně liší. Obecně vzato se většinou jedná o příhodu s těžce nemocným člověkem, jehož horoucí a vystrašené tělo se pod Anežčinými dlaněmi zklidní a uzdraví, nebo chudým lidem žádajícím o potravu či střechu nad hlavou. Abatyše je zpodobňována jako „*strážný anděl zarmoucených a*

⁶³ RULÍŠEK, Hynek. Světlo. In: *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*. České Budějovice: Karmášek, 2006.

⁶⁴ DOBIAS, Roman Josef. Sv. Anežce České, in: *Poezie dozrávající duše*. Kostelec na Hané: Jola, 2018. s. 105.

⁶⁵ PÁVKOVÁ, Eva. *Anežka Česká: hra o pravé radosti*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993. s. 30. srov. VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Legenda*. s. 22-23.

*strádajících!*⁶⁶ „*matkou chudých co v nemoci všem dávala útěchu.*“⁶⁷ V knihách se téměř shodně často opakuje jedna situace, během níž Anežka ve stáří leží na posteli a umírá. Sestry ji donášejí malou porci potravy na posilněnou, ale ona se rozhodne dát i její poslední sousto žebrákům u brány kláštera prosících o pomoc s bojem proti hladomoru.⁶⁸ „*Sama hladovějící hladu zastupuje cestu. Sklíčená zarmoucené těší.*“⁶⁹ Tento čin dokazuje její nesmírnou lásku ke svému lidu, jemuž je ochotná darovat vše, co má, a také to, že na něj ani na smrtelné posteli nezapomíná. Abatyše nedává na sobě znát žádnou fyzickou bolest, ba naopak autoři vyzdvihují její sílu, jíž se snaží dodávat i dalším postavám v okolí, a odhodlání věnovat svůj život ostatním lidem. Anežka se stává ochránkyní slabších a rádkyní mocných. Autoři kladou důraz na pověsti kolující okolo abatyše, které poukazují na to, že tato žena byla již za svého života vnímána jako svěřice a stala se oblíbenou mezi lidmi všech vrstev, avšak nikdy netoužila po světské slávě a proslulosti.

Eva Pávková ve scénáři k divadelní hře pro kanovníka Antonína Stříže pracuje s výše zmíněnými motivy a do úst princeznina bratra krále Václava vkládá slova vystihující energii, jež ve většině knihách z Anežky vyzařuje. V jeho monologu jsou zdůrazněny všechny hlavní rysy, které charakterizují její postavu v české literatuře. „*Král: (...) Sestro Anežko, daruj úlevu a zkonejšení, daruj světlo na cestu a bezpečí! Tvá víra je jako nedobytný hrad, tvá láska jako zřídlo života a tvoje naděje, ty sama, ty celá jsi naděje! Měla jsi být pýchou a slávou rodu.*“⁷⁰

Podle francouzského historika Jacquese Le Goffa byla ve středověku opěvována dvojí krása. První byla tělesná krása pokušitelky a hříšnice biblické Evy, druhá posvátná krása vykupitelky Marie, matky Ježíše Krista. Le Goff tvrdí, že v případě obdivu žen typu Mariiny krásy byla vychvalovaná tvář před vzhledem zbylého těla.⁷¹ Kdybychom se měli řídit jeho tvrzením a aplikovat ho na postavu sv. Anežky, můžeme tvrdit, že je v moderní literatuře zobrazena většinou podle ideálů krásy Mariiny, jelikož se nedbá tolik na její tělesný vzhled, ale na duševní čistotu.

⁶⁶ BONHARDOVÁ, Nina. *Královský úděl*. s. 60.

⁶⁷ DOBIAS, Roman Josef. *Sv. Anežce České*. s. 105.

⁶⁸ PÍŤHA, Petr. *O svaté Anežce Přemyslovně a o Listopadu 1989*, České Budějovice, 2017. s. 33.

⁶⁹ HOŘEC, Jaromír. *Anežka Česká. Verše 1987*. s. 64.

⁷⁰ PÁVKOVÁ, Eva. *Anežka Česká*. s. 30.

⁷¹ LE GOFF, Jacques a Nicolas TRUONG. *Tělo ve středověké kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2006. s. 106-107.

2.2. Princezna, rádkyně, diplomatka

Anežka Přemyslovna ve svém životě vystupovala v mnoha rolích. V mládí byla známá jako bohatá princezna z mocného rodu, později, především v době, kdy žila v klášteře, vykonávala roli rádkyně svého bratra, pomocnice chudých a trpících, a také diplomatky snažící se řešit rozepře ve svém rodě. Funkci a význam jednotlivých rolích lze nejlépe dokázat na Anežčiných vztazích s dalšími postavami. Čeští autoři se ve svých knihách nezabývají vztahy se všemi dívčínými příbuznými a se všemi výraznými postavami, které ovlivnily Anežčin život. Zaměřují se především na vztahy s některými sourozenci, se snoubencem Jindřichem VII. a se synovcem Přemyslem Otakarem II.

Anežka Přemyslovna byla nejmladší dcerou krále Přemysla Otakara I.. Autoři se v knihách několikrát zmiňují o její starší sestře Anně, s níž odjela do polské Třebnice, objevuje se několik zmínek o sestře Vilemíně, nejčastěji připomínají Anežčinu nevlastní sestru Dagmar, která se proslavila jako dánská královna. Tato mocná žena z otcova prvního manželství s Adlétou Míšenskou se stává pro českou princeznu stejně jako její sestřenice Alžběta Durynská vzorem ve službě svému lidu a často je k ní Anežka připodobňována vzhledem i chováním. Bratři se v knihách objevují pouze dva a to Vratislav a Václav. S Vratislavem, prvorozeným a zatraceným synem Přemysla Otakara I., se Anežka poprvé setkává na Vídeňském dvoře, když Vratislav vyzývá jejího snoubence k turnaji, do něhož dívka zasahuje a přerušuje ho, protože má tušení, že by ho Jindřich prohrál.⁷²

Autoři se ze sourozeneckých vztahů nejvíce věnují poměru mezi Anežkou a jejím bratrem Václavem. Poukazují na Václavovu závislost na své sestře a jeho obdiv v její cnosti a činy. Lucie Moravcová v díle *Věno Anežčino: setkání se svatou Anežkou Českou* skrze Anežčina ústa tvrdí, že Václav k dívce přilnul až dětinskou láskou.⁷³ V alegorické poezii *Návrat Anežky Přemyslovny* od Josefa Tomáše se nynější sourozenci, žijící několik let odděleně, prochází Prahou s pocitem, že v minulém životě byli Václavem a Anežkou. Bratr se v díle zmiňuje o tom, že mu Anežka při odjezdech do kláštera a do Vídně vždy scházela.⁷⁴ Vedle této poezie je vztah královských sourozenců vykreslen již ve zmíněném dramatu od Evy Pávkové, v němž Václav svou sestru opěvuje. „*Král: Nechceme slyšet jiný hlas než váš a kdyby si celý svět myslel, že jsme zbabělí a slabí, my víme jedno: ve*

⁷² KŘELINA, František, *Dcera královská*. s. 128.

⁷³ MORAVCOVÁ, Lucie. *Věno Anežčino: setkání se svatou Anežkou Českou*. Praha: Res Claritas, 2011. s. 9.

⁷⁴ TOMÁŠ, Josef. *Návrat Anežky Přemyslovny*. Brumovice: Carpe diem. 2000. s. 32.

vás je bezpečí, ve vás je mír, ve vás je světlo spásy.“⁷⁵ Blízký citový vztah je zobrazen také v románu *Král železný, král zlatý* od Ludmily Vaňkové⁷⁶ nebo v románu *Anežka Česká* od Hany Whitton.⁷⁷ V knize *Tajemství* Tereza Dobiášová rozvádí Václavovu závislost až v milostnou touhu po své sestře, jež ho velmi přitahuje a svou krásou v něm vyvolává potřebu z ní udělat svou milenkou: „*Když znovu otevřela oči, Václav ležel až těsně u ní. Vedle ní, nakloněný nad ní, opřený o jeden loket, ji clonil před sluncem a dotýkal se svými rty jejích rtů.*“⁷⁸ Intimnímu vztahu se dívka v knize brání, ale přesto ho i přes všechny chyby miluje sourozeneckou láskou. Výše vybrané příklady dokazující důvěrný vztah královských sourozenců. Přestože většina autorů nahlíží na jejich pouto jiným způsobem, je možné říci, že si Václav s Anežkou jsou hodně blízcí a sestra je pro bratra v každém věku nepostradatelnou podporou v jeho rozhodnutích.

Vztah s otcem není v knihách mnoho rozebírán. V historických románech se poukazuje na to, jak je Anežka vůči otci poslušná, ale odsuzuje otcovy násilnické činy a snaží se ho zastavit v aktech vedoucích k boji a smrti (např. pomsta za zrušení zasnoubení s Jindřichem VII). Více než na vztah autoři odkazují na zděděné vlastnosti po otci: „*Přemyslovna rodem a v její duši šlehá touha po hrdinském životě v duchu i velikosti, proto se tím horlivěji přiklání k pokoře a odříkání.*“⁷⁹ K hrdinské krvi dále připisují touhu vládnout českému lidu a přemyslovskou hrdost. Anežčin původ není v knihách zapřen, je však zdůrazněn významný rozdíl mezi dcerou a otcem, a to vnitřní čistota, která dívku od předků odlišuje.

Postava matky Konstancie se objevuje v knihách většinou pouze na začátku Anežčina života, jakožto rodička a matka, která se zděsí snu předvíající dceřinu budoucnost. Vedle matčiny lásky je postavena snaha dceru co nejvýhodněji provdat. „*Milovala ji křehkou něhou (...) Benjáminem, který převyšoval ostatní sourozence sličností, zaslouží si přece jiného chotě než bezvýznamného prince z Lehnice.*“⁸⁰

Dalšími důležitými postavami vystupujícími v Anežčině životě jsou snoubenci a žadatelé o její ruku. Polskému snoubenci, jenž zemřel v nízkém věku autoři beletrie

⁷⁵ PÁVKOVÁ, Eva. *Anežka Česká*. s. 61.

⁷⁶ VAŇKOVÁ, Ludmila a Petr MELAN. *Král železný, král zlatý*. Praha: Svoboda, 1988. s. 35.

⁷⁷ WHITTON, Hana. *Anežka Česká. Cesta lásky a víry hrdě Přemyslovný*. Frýdek-Místek: Alpress, 2014. s. 86.

⁷⁸ DOBIÁŠOVÁ, Tereza. *Tajemství. Neskutečný příběh Anežky České*. Jota, 2021. s. 196.

⁷⁹ KŘELINA, František, *Dcera královská*. s. 112.

⁸⁰ NEUŽIL, František. *Trýzeň slávy*. s. 333.

nevěnují mnoho pozornosti kromě Hany Whitton⁸¹. Zaměřují se především na poměr mezi českou princeznou a synem římského císaře Jindřichem VII. Mladá Anežka vyrůstající vedle starší princezny Markéty Babenberské nikdy nenašla zálibu v dvorských radovánkách, proto se raději pohybovala mezi chudými a potřebnými, aby jim mohla pomáhat. V knihách je vykresleno dvorské falešné prostředí plné závisti ztvárněné v Markétině osobě, která „Záviděla Anežce a každá prohra české princezny ji zahřála u srdce. Viděla v ní soupeřku, jejichž hodnot sama nikdy nedosáhne.“⁸² Dívky mezi sebou nenalézají přátelský vztah, ba naopak Markéta touží stát se Jindřichovou manželkou místo Anežky a přerušit jejich zasnuby. Mnoho politických subjektů má zájem o zrušení zasnub, proto se dvořané snaží Jindřicha přesvědčit, že Anežka ovládá mnišské hadačství, či dokonce je posedlá d'áblem. „A když do ní vstupuje Pán temnot, rychle ji odvázejí. Aby se to nikdo nedověděl. Ani tvůj otec. Ani ty. (...) Upadla na zem jako v mrákotách. Z úst jí vycházel kouř z plamenů a nakonec bílá pěna. Bezmocná obrana před peklem dříve čisté duše. Chvíli se zmítá na zemi a d'ábel mluví za ni (...)“⁸³ Vztah Jindřicha k Anežce před zahájením pomluv autoři zaznamenávají rozdílně. První společnou interakcí bývá okamžik, kdy dívka přichází na hostinu v oslnivém oděvu a svým vzhledem okouzluje císařova syna.⁸⁴ Zuzana Nováková ve své *Legendě o princezně Anežce* popsala princeznin příchod takto: „Nečekal nikdo z urozených hostí, že Anežka přijde – a hle, ona vešla. Do velkého sálu vešla oslnivá, královská i něžná, samý třpyt a půvab, s prsteny i šperky.“⁸⁵ Následující průběh vztahu se často liší, většinou se autoři shodují na tom, že Jindřich měl Anežku určitým způsobem rád. Podle Novákové se Anežka „stala sladkým smyslem trubadúrských písní.“⁸⁶ František Křelina píše, že za přítomnosti Anežky cítil Jindřich osvobození a očištění své duše, ale více ho přitahovala Markéta, a proto měl vnitřní dilema.⁸⁷ František Neužil zaznamenává, že se Jindřich snažil dívce dvořit, ale Anežka mu nebyla nakloněna, a proto jí vyčítal dobročinné skutky.⁸⁸ A Hanny Whitton a Ludmila Vaňková poukazují na velkou lásku, kterou mladý Jindřich k české princezně vzplanul.⁸⁹ S děním týkající se jejich vztahu souvisí další dva často se opakující motivy, a to motiv

⁸¹ WHITTON, Hana. *Anežka Česká*. s. 11-51.

⁸² *Tamtéž*. s. 117.

⁸³ VAŇKOVÁ, Ludmila. *Dítě z Apulie*. Praha: Šulc - Švarc, 2011, s. 235.

⁸⁴ Pozn. ve valné většině se hostina koná ve Vídni, v románu H. Whitton *Anežka Česká* se hostina koná v Praze na počest novomanželů Václava a Kunhuty.

⁸⁵ NOVÁKOVÁ, Zuzana. *Legenda o princezně Anežce*. Brno: Blok, 1991. s. 14.

⁸⁶ *Tamtéž*. s. 15.

⁸⁷ KŘELINA, František, *Dcera královská*. s. 107.

⁸⁸ NEUŽIL, František. *Trýzeň slávy*. s. 344.

⁸⁹ WHITTON, Hana. *Anežka Česká*. s. 128. VAŇKOVÁ, Ludmila. *Dítě z Apulie*. s. 204-206.

věna (Anežka se stává za pomoci uherského strýce nejbohatší princeznou v Evropě) a motiv písní sepsaných Jindřichem ve vězení (po svatbě s Markétou) adresované Anežce. U písní je zaznamenána většinou jen informativní zmínka a Anežčina reakce, jediný Křelina využívá ve svém románu část znění jedné z nich.

*„Zpěvem ji zdravím, sladkou paní,
já bez ní žít bych už neuměl,
tak dávno je to, ach k nepřečkání,
co jsem ji ústy pozdravit směl.
Kdo tito mou píseň přednese zas
té, po níž toužím po všechen čas,
bud' žena či muž, mé lásky vyřídí vzkaz.
(...)“⁹⁰*

Vztah Anežky a Jindřicha VII. v knihách vyznívá jako příběh nešťastné lásky, nebo jako střet dvorského a duchovního světa, který nikdy nemohl vést k společnému osudu, jelikož každý z nich vnímal dění a život rozdílným úhlem pohledu.

Autoři stručně představují zájem dalších panovníků o Anežčinu ruku. O anglickém králi se téměř nezmiňují, o císaři se dozvídáme sice více informací, ale pro vykreslení dívčiny postavy nejsou nijak podstatné. Především se poukazuje na její snahu vstoupit co nejdříve do kláštera, aby se za císaře, který zradil její rodinu, nemusela vdát. Také se v souvislosti s císařovou žádostí o ruku klade důraz na její velkou zbožnost, díky níž byla ochotná se vzdát světského trůnu pro místo u trůnu božího.

U rodinných vztahů se autoři taktéž zaměřují na vyřešení mocenského sporu Václava I. a jeho syna Přemysla Otakara II., na vztah mezi Anežkou a synovcem Přemyslem Otakarem a na blízkost Anežky s praneteří Kunhutou.

Anežka je vnímána jako žena, jež se vyzná v politice a diplomacii. Typickým příkladem je výše zmíněný spor otce se synem, v němž figuruje jako tvůrkyně míru. Její úlohu výstižně vyjádřil v básni *Smíření* spisovatel Jaromír Hořec: „*Holubice slov k oběma vojskům vyšle Anežka, ať král i králevic zhlédnou na svou zášť a v srdci slyší smíření.*“⁹¹ A ve svém dramatu Eva Pávková: „*Král: - Pojd'te k nám, Anežko, radujme se*

⁹⁰ KŘELINA, František, *Dcera královská*. s. 149. pozn. znění písně se nachází Manessovském rukopise, v roce 2014 ji přebásnila Sylvie Stanovská.

⁹¹ HOŘEC, Jaromír, *Anežka Česká. Verše 1987*. s. 47.

všichni společně z té chvíle pohody a světla, kterou nám nebe připravilo vašim prostřednictvím.-.“⁹² Anežka je zobrazená jako mocná žena, jež je schopná usmířit své mužské příbuzné. Skrze její zásah je ukončena občanská válka, přinášející zemi bídu a svár. Anežka, přestože je jeptiškou, má významnou politickou moc a nepopíratelnou autoritu, již respektují i vládnoucí panovníci. Jako královna by pravděpodobně takovou moc nikdy nezískala, zato jako vzdělaná duchovní sestra má umožněno zasahovat do vlády ze stínu kláštera (klášter figuruje v dílech jako motiv azylu potřebným, který je personifikován v ženině postavě).

Přemysl Otakar II. je v knihách nejčastěji zobrazován jako vzpurný mladý král, milující synovec, muž žádající a prosící o ochrannou modlitbu při boji s Rudolfem Habsburským v bitvě na Moravském poli: „*v tuto chvíli nemáme na světě nic většího, než je vaše modlitba*“⁹³. Anežka vůči němu vystupuje jako vzor hrdé, moudré a mocné královny a ochránkyň přemyslovského rodu. „*Její vznešené srdce, chápající lidské poklesky a vášně, vždy znovu přijímalo a v čas potřeby láskyplně chránilo ratolesti slavného rodu.*“⁹⁴ Ale také mu nahrazuje matku – vyslýchá ho a radí mu v osobních vztazích. Ze svého postavení zasahuje do Přemyslovy vlády a kárá ho za jeho nerozvážené činy. Nejčastějším motivem, kterým jsou spojovány tyto dvě postavy, je Anežčin sen o bitvě, v níž Přemysl umírá. Většinou se sen/vidění odehrává v okamžiku, kdy synovec umírá v bitvě, v některých případech se jedná o prorocký sen před bitvou. „*Věděla, že většina jejích snů došla svého naplnění. Jen tehle se vracel, jako by čekal na pravou chvíli, na okamžik, kdy dojde i na jeho poselství*“⁹⁵ Starší sestra je zde zobrazena jako osoba s nadpřirozenou schopností vědění, avšak tato schopnost je uplatňována především ve spojitosti s Moravským polem, téměř v žádném jiném případě v knihách není přítomna.

Důležitou postavou z Anežčiných příběhů je i její praneteř, dcera Přemysla Otakara II. a Kunhuty Uherské, princezna Kunhuta. Tato dívka se má stát další figurkou politického sňatku. Rodiče ji nakonec skrývají k praradě do kláštera, aby se zde vzdělávala. „*Jaký osud čeká ji? Věčné otroctví starobylého rodu, který prodává své dcery synům mocných sousedů. Aby smlouvy zase rušil a uzavíral nové bez ohledu na dívčí cit?*“

⁹² PÁVKOVÁ, Eva. *Anežka Česká*. s. 63.

⁹³ *Tamtéž*, s. 81.

⁹⁴ BONHARDOVÁ, Nina. *Královský úděl*. s. 218.

⁹⁵ WHITTON, Hana. *Kunhuta Přemyslovna: vynucený sňatek českého a polského království*. Frýdek-Místek: Alpress, 2014, s. 53.

(...) *Tady, v pevných poutech řádových předpisů byla možná duše ženy nejsvobodnější.*“⁹⁶ Mladá princezna si vytváří k pratetě důvěrný a přátelský vztah. Autoři nejčastěji zobrazují vzájemnou interakci v situaci, během níž Anežka umírá a princezna ji ošetřuje. Umírající žena v ní vidí svou nástupkyni a budoucí rádkyni jejího bratra Václava II.. V díle od Hany Whitton jejich vzájemný příběh graduje až do fáze, kdy je Kunhuta donucena na základě solidarity a vzájemného vztahu žen se vzdát i své lásky a navždy se připoutat ke klášteru: „*Slibuješ, Kunhuto?*“ (...) „*Nikomu jinému nemohu důvěřovat, nikdo jiný není toho odkazu hoden!*“⁹⁷

Duchovní sestra nepomáhá v knihách pouze rodinným příslušníkům a potřebným, ale i jiným šlechticům. Tento motiv zpracovává kniha *Princezna Kámasútra* od Sabiny Hynkové, v níž Anežka pomáhá hlavní hrdince se vyrovnat se svou minulostí a dosáhnout šťastného manželství.⁹⁸

Příklady Anežčiných vztahů s dalšími postavami z knih dokládají její postavení ve společnosti. Světice je již od dětství většinou zobrazovaná jako moudrá, čistá žena, dědička přemyslovské krve s touhou pomáhat, princezna a starší sestra zajímavící se o politiku svého rodu a aktivně ovlivňující jeho vývoj a poměry v něm. Zaujímá významné politické postavení jako dcera uznávaného a silného krále, s nímž by uzavřený sňatek přinesl výhody pro obě vládnoucí strany, ale také jako vzdělaná duchovní, která se snaží o udržení slavného rodu a o pozitivní působení na lidi ve svém okolí.

2.3. Duchovní sestra

Život vznešené princezny byl záhy vlivem duchovních i politických záležitostí přeměněn v život klarisky v klášteře. Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole určitý vliv k úspěchání tohoto kroku měla sňatková politika, ale také působení františkánů v jejím okolí. Někteří autoři poukazují na směr Anežčiny duchovní cesty již od narození, jiní vidí jako zlomový okamžik seznámené s kulturou ve Vídni, kde se kromě dvorské kultury setkává i s členy františkánského řádu a s vyprávěním o sv. Kláře.

⁹⁶ VAŇKOVÁ, Ludmila. *Zlá léta*. Praha: Melantrich, 1978. s. 30.

⁹⁷ WHITTON, Hana. *Kunhuta Přemyslovna*. s. 75.

⁹⁸ HYNKOVÁ, Sabina. *Princezna Kámasútra*. Praha: Baronet, 2001.

Společným významným motivem u mnoha knih je ceremoniál Anežčina vstupu do kláštera. Autoři se zaměřují na vnější popis události, na Anežčino vnitřní rozpoložení a na prožívání události okolních postav. V Milánské legendě je zdůrazněna významnost tohoto činu, jsou v ní vypsány přítomné postavy ze světského i církevního světa, což dokazuje výjimečnost onoho rozhodnutí. Samotný akt je popsán takto: „*pohrdnuvši královskou důstojností a opustivši veškeru slávu světskou, vzlétla jako nevinná holubice se sedmi nejvznešenějšími pannami svého království do archy svaté řehole z potopy ničemného světa. Když v klášteře byly jí ustříženy vlasy a ona odložila královská roucha, přijala roucho vhodné k pláči a nářku jako druhá Hester (...)*“⁹⁹ Mnozí čeští autoři se touto legendou ve svých dílech inspirovali, což dokazuje román *V hradbách* od Felix Téver: „*Nevinná a prostá holubice přeletěla z povodně tohoto světa do korábu svatého zákona. Složivši roucho královské, oblékla se jako Esther, královna, v roucho truchlivosti a pokání.*“¹⁰⁰ V tomto případě je však možné tvrdit, že se jedná pouze o parafrázi legendy z úst jedné z postav románu. Zuzana Nováková se ve své básni zaměřuje na symboliku aktu a na Anežčiny vnitřní myšlenky: Ve chvíli, kdy Anežce spadá královské roucho k zemi, myslí na krásu přírody, které se musí vzdát. Když žena svléká tuniku a střevíce, tak myslí na novorozeňátka, jejichž spokojený pocit nikdy nepocítí. Každý ustřížený pramen vlasů se stává obětí za její lid (1. za nemilované děti žijící v chudobě, 2. za osamělé matky, 3. za odvážné bojující muže, 4. za nemocné, 5. za národ).¹⁰¹ V knihách se také poukazuje na nářek lidí nebo na zázraky, které se odehráli svědkům při stříhání vlasů, což dokresluje významnost a velkolepost činu. Anežčina postava vnímá často vstup do kláštera s těžkostí, protože se musí loučit s krásou světa a se svým lidem. Na druhou stranu si uvědomuje, že se jedná o správný krok, k němuž ji vede Bůh. V několika případech se Anežčiny úvahy o důsledcích vstupu odehrávají při slavnostním průvodu ke klášteru, který vede přes Juditin most: „*Matčina něha sevřela se v ní i otcův vzdor tep její krve napřimuje ji.*“¹⁰² Mezi Anežčiny časté myšlenky patří nemožnost počít vlastního potomka, což odkazuje podle studie Kateřiny Čadkové na základní role žen ve středověku: ženy-matky a ženy-pečovatelky. Kajícnice nebo řeholnice tyto role naplňují

⁹⁹ VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Legenda blahoslavené Anežky*. s. 15-16.

¹⁰⁰ TÉVER, Felix. *V hradbách: román*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1931. s. 312.

¹⁰¹ NOVÁKOVÁ, Zuzana. *Legenda*. s. 29-31.

¹⁰² HOŘEC, Jaromír, *Anežka Česká*. s. 38.

při práci se slabšími a nemocnými,¹⁰³ proto Anežka zahání lítost nad ztrátou možnosti mít vlastní dítě. Jejím posláním je se stát matkou celého národa.

Při vstupu do kláštera je Anežce udělen post matky představené, kterého se po boji za změnu řehole vzdává. Průběh jednání o změně řehole a složení funkce abatyše spisovatelé téměř vůbec nezaznamenávají. Všimají si jejích činností v klášteře a popisu jejího charakteru. V knihách je Anežka titulována jako „*královna chudých a věrných*“¹⁰⁴, „*princezna*“¹⁰⁵, „*stará kněžna*“¹⁰⁶, „*sudička rodu*“¹⁰⁷, „*ochránkyně rodu*“¹⁰⁸ nejčastěji však jako starší sestra. Výčet oslovení lze rozšířit na základě vztahů k rodinným příslušníkům: „*rádkyně královského bratra Václava, truchlilka nad smrtí královice Vladislava, útočiště lvíčete Přemysla Otakara, zachránkyně Kunhutiny dcerky, vzápětí odvolané k stínům*.“¹⁰⁹

Autoři se mnoho nezabývají konkrétními Anežčinými skutky v klášteře vůči chudým, spíše se v knihách klade důraz na její vztahy a rozhovory s příslušníky královské rodiny a na obecný názor na starší sestru, který koluje mezi lidem. Anežka je vnímána jako pomocnice, rádkyně a jako mocná žena, která se modlí za svůj národ. V době Braniborů se k ní lidé obrací s žádostí o pomoc – „*nejchudší Přemyslovna Anežka, poslední záštita svého lidu*.“¹¹⁰ Autoři poukazují na to, že Anežka na základě svých skutků již byla za svého života vnímána jako světice.

Ve chvílích, kdy Anežka zasahuje do dění ve své rodině, obzvláště do politického záležitostí, působí přísně, nesmlouvavě, sebevědomě, ale také láskyplně a milosrdně. Svou autoritu využívá vůči svému bratrovi Václavovi, v mnoha románech pak především vůči synovci Přemyslu Otakaru II. (viz podkapitola *Princezna, rádkyně, diplomatka*) a jeho manželce Kunhutě.

Anežčin vztah ke Kunhutě vyznívá ze všech vztahů nejpřísněji. Anežka je nespokojená s jejími reakcemi na události týkající se Přemyslova odjezdu na Moravské pole a následného dění po válce. Anežčin hněv zachytil Jiří Mařánek ve svém románu

¹⁰³ ČADKOVÁ, Kateřina, Ženská zbožnost ve 13. věku – Stejně výzvy, různý prostor? In: *Církev, žena a společnost ve středověku*. s. 92.

¹⁰⁴ KŘELINA, František, *Dcera královská* s. 215.

¹⁰⁵ VAŇKOVÁ, Ludmila a Petr MELAN. *Král železný*. s. 43.

¹⁰⁶ VAŇKOVÁ, Ludmila. *Zlá léta*. s. 92.

¹⁰⁷ VRBOVÁ, Alena. *V erbu lvíce*. s. 39.

¹⁰⁸ BONHARDOVÁ, Nina. *Královský úděl*. s. 216.

¹⁰⁹ VRBOVÁ, Alena. *V erbu lvíce*. s. 39.

¹¹⁰ KŘELINA, František, *Dcera královská* s. 217.

Romance o Závěšovi: „zjevila se abatyše Anežka královně Kunhutě na prahu kaple jako přízrak. Její smírný, laskavý pohled jako by byl náhle zpřísněl, stařecké vrásky nad očima se zlověstně svraštily a vznešená, kostnatá ruka beze slov velela Kunhutě.“¹¹¹ Tato situace dokazuje, že Anežka není vnímána jen jako milá, křehká osoba, ale objevuje se u ní i spravedlivý hněv. Starší sestra morálně působí na manželku svého synovce, není však schopná zasahovat do její vlády, protože sama královna je slabá a vládu předává králi Otovi Braniborskému, s čímž Anežka nesouhlasí, a proto se snaží královnu přesvědčit k činům místo pasivního vzdychání: „Kruté na tom bylo, že ona, která se zaslíbila milosrdenství, musela její duši vyburcovat citem silnějším než láska. Nenávisť.“¹¹²

Postava Kunhuty Uherské se objevuje i ve chvíli Anežčiny smrti. V den, kdy Anežka umírá se rodí syn Kunhuty a Závěš z Falkštejna. Tato situace nejenže vytváří kontrast života a smrti, ale také poukazuje na nastávající bídu a utrpení českého národa. Anežka ulehá na postel stářím a vyčerpáním z politického dění v zemi (po smrti synovce se cítila být jedinou právoplatnou královnou země). Autoři se zaměřují na její zestárlý vzhled „svrasklé ruce složené na stařecké hrudi, oči zavřené,¹¹³ „byla už tak zesláblá, že se nedokázala napít. Tvář měla popelavou, ale na lících jí vyrazil nezdravý, horečnatý rumělec“¹¹⁴ a na vykreslení kontextu, během něhož Anežka umírá: „Stará žena se zlomeným srdcem. Vydechla naposled uprostřed beznadějně hrůzy, hubící milovanou zemi.“¹¹⁵ Část autorů se o Anežčině smrti pouze letmo zmiňuje, a to proto, že její postava zaujímala v knize menší vedlejší roli, druhá část vyzdvihuje nacionální podkres jejího odchodu ze světa a její náboženskou sílu: „V březnu zesnula v klášteře na Františku žena pověsti světice,¹¹⁶ a tak Anežčina postava získává v dílech nejen historický a estetický rozměr, ale také vlastenecký.

Knihy zobrazující Anežčin vliv na další Přemyslovce, zejména na Elišku Přemyslovnu nebyly nalezeny, přestože podle Milánské legendy byla Anežka královně v mnoha osudových případech nápomocná.

¹¹¹ MÁŘÁNEK, Jiří. *Romance o Závěšovi*. Praha: Československý spisovatel, 1986. s. 61.

¹¹² VAŇKOVÁ, Ludmila. *Zlá léta*. s. 94.

¹¹³ KOUBKOVÁ, Zuzana. *Rytíř zelené růže*. s. 31.

¹¹⁴ WHITTON, Hana. *Kunhuta Přemyslovna*. s. 74.

¹¹⁵ VAŇKOVÁ, Ludmila. *Zlá léta*. s. 298.

¹¹⁶ NEUŽIL, František. *Ohnivá jeseň*. s. 280.

2.4. Anežka jako patronka národa

Během 20. století proběhlo v českých zemích několik traumatizujících událostí, jakými byly světové války, komunistický převrat v roce 1948, perzekuce významných osobností nebo okupace v roce 1968, ale také události plné naděje v lepší zítřky. Jednou takovou radostnou akcí bylo Anežčino svatořečení 12. listopadu 1989, na nějž se lidé již několik měsíců před kanonizací připravovali. Během příprav vznikla publikace *Blahoslavená Anežka Česká* s podtitulem *Sborník ke svatořeči*, v níž se kromě shrnutí jejího života nachází i výběr českých literárních děl reflektujících úctu k Anežčině osobnosti a žádosti o ochranu českého národa. Mezi výběr děl patří *Prosba o svatořečení blahoslavené Anežky* od Václava Renče, *Z obrazů dějin českého národa* od Vladislava Vančury (zde nevystupuje jako ochránitelka národa), *Blahoslavená Anežka* od Jana Zahradníčka nebo *Příběh z Františku* od Niny Svobodové. Vedle těchto vybraných textů lze nalézt Anežčinu postavu v postavení patronky českého národa i v básni *Svatá Anežka* od Ivana Slavíka, ve sbírce *Anežka Česká. Verše 1987* od Jaromíra Hořce, v básni *sv. Anežce České* od Romana Dobiase nebo také ve sbírce *Legenda o princezně Anežce* od Zuzany Novákové. V prozaických dílech se nacionální zpracování vyskytuje pouze zřídka, jelikož je většinou zastíněné ženínými skutky či příběhy z jejího života. Pokud se v románech objevuje tento prvek, tak je vztažen k Anežčině lásce a pomoci potřebným ve formě skutků nebo modliteb, případně v podobě vzdechů a smutku nad zuboženým národem po smrti Přemysla Otakara II.

Čeští spisovatelé v básních poukazují na bídu a žal své země, na bloudící národ toužící po pozdvihnutí svého lidu z jeho béd a po ochraně před trpkou bolestí. „Ty která z milosti/Boží první i/poslední národa znáš/ v žhavém ohnisku věčnosti/ nyní i na věky za/ své hluché a němé se/ přimlouváš“¹¹⁷ Výraznou básní ve formě modlitby je *Legenda o princezně Anežce V.* Lyrický mluvčí v ní prosí o orodování „za děti, osamocené ve svých třídách, (...) za chlapce a dívky, které hledají přátelství a lásku (...), za ženy vyčerpané námahou a starostmi, obklopené hrubostí a nepochopením (...), za muže, kteří bojují za jasný pohled a myšlení uprostřed lží a špíny, (...) za nemocné v nemocnicích (...), ze celý svůj národ.“¹¹⁸

Většina básní volající Anežku ku pomoci je napsaná z pohledu žadatele hledajícího pomoc. Jednu z výjimek tvoří báseň *Legenda o princezně Anežce III.*, v níž za národ

¹¹⁷ SLAVÍK, Ivan. *Svatá Anežka*. s. 124.

¹¹⁸ NOVÁKOVÁ, Zuzana. *Legenda*. s. 37-38.

přímo prosí samotná Anežka: „*moje oči/ vidí žal a bídu mé zdupané země./ Vidí její děti, bédné ratolesti,/ které, ulámané od vinného kmene,/ planě uvadají. Vidí její děti/ bloudit, aniž tuší, jak velice bloudí,/ jak se každým krokem hlouběji propadají/ do osamělosti.*“¹¹⁹

V básni od Václava Renče se vedle poukázání na bídu a prosby o pomoc vyskytuje výrazný motiv ztraceného hrobu s Anežčinými ostatky, které jsou potřebné k svatořečení. Tento motiv odkazuje na legendu, podle níž po nalezení Anežčina těla bude národu konečně dobře a budou tak naplněny všechny modlitby.

Po Anežčině svatořečení a sametové revoluci se v básních objevuje motiv jistoty a naděje. Doufá se, že českému národu už nikdo a nic neublíží, protože nad ním Anežka drží ochrannou ruku. „*A přece-čeho se bát:/ Anežka se nám vrátila!/ Budem-li návratu hodni/ už ne v bludu nesvobodni/ zůstane s námi doma.*“¹²⁰ Zároveň Roman Dobias v básni poukazuje na čest způsobenou volbou Anežky jako patronky národa, protože se jedná o ženu s mnoha pozitivními vlastnostmi pocházející z královského rodu.

Reakci na svatořečení je možné nalézt i v pamětech a fejetonech českých spisovatelů a jiných známých osobností. Příkladem je záznam v *Listopadovém uragánu*¹²¹ od Bohumila Hrabala, v *Pianu v moři*¹²² od Alexandra Klimenta nebo v *Hledání radosti* od Františka Nepila („*Štědrost dnešního dne je obohacena něčím docela novým: smíme si volně vydechnout. A také tím, že ubývající rok vložil pod strom republiky nejenom věřícím, ale oběma naším národům svatou Anežku Českou. Čímž zviřil ze dna věků slova dávného prorocství*“).¹²³

Výše zmíněné úryvky dokazují, že postava svaté Anežky byla a je stejně jako svatý Václav nebo svatý Vojtěch pro český národ důležitou osobností, k níž lidé vzhlíží a žádají ji o pomoc i v moderní době.

2.5. Postava Anežky České v příbězích pro děti

Postava Anežky České v literatuře pro děti je zobrazená ve všech dětských publikacích velmi podobně. Knihy pro děti jsou sepsány až po jejím svatořečení a snaží se ve

¹¹⁹ NOVÁKOVÁ, Zuzana. *Legenda*. s. 22.

¹²⁰ SLAVÍK, Ivan. Čeho se bát?, in: *Básnické dílo*, 2. Brno: Host, 1999. s. 476.

¹²¹ HRABAL, Bohumil. *Listopadový uragán*, Praha: Delta, 1990. s. 87-88.

¹²² KLIMENT, Alexandr. *Piano v moři. Fejetony a jiné texty pod čarou ponoru*. Praha: Concordia, 2004. s. 34.

¹²³ NEPIL, František. *Hledání radosti*. V Praze: Knižní klub, 2006. s. 33.

stručnosti zmapovat celý Anežčin život i s jejím odkazem. Dvě z šesti publikací, které byly využity k rozboru její postavy, jsou vypravovány ve formě pohádky (*Povídání o svaté Anežce České, Svatá Anežka. Příběh české princezny*), v třetí Anežka převypravuje sama svůj příběh během provázení Anežským klášteřem (*Po stopách svaté Anežky*), čtvrtá vyznívá jako pohádka, ale kromě Anežčina života je proložena modlitbami, zamyšlením a zajímavostmi (*Anežka Česká. Princezna chudých*), poslední dvě, jejichž autorem je Petr Piřha, mají formu beletristického převyprávění životopisu – populárně naučné literatury (*O svaté Anežce Přemyslovně a Listopadu 1989, Příběh a odkaz sv. Anežky Přemyslovny*).¹²⁴

V dětské literatuře se vyskytují stejné výrazné motivy jako v beletrii užitě v předchozích podkapitolách. Objevuje se zde motiv Anežčina mocného pohledu, který vidí do duše („*Je svatá, má Boží dary, vidí do duše. Určitě teď vidí i jeho strach, zlobu, nepokoj,*“¹²⁵ „*Její oči zářili tím víc, čím více se její tvář ztrácela.*“¹²⁶) motiv Konstanciina snu o prostém rouše, motiv Anežčina života v kláštěrech, kde získala vzdělání, motiv pobytu ve Vídni, kde trávila čas raději mezi nemocnými než mezi dvořany, motiv zázraků (díky jejím modlitbám opustili Tataři Moravu, objevil se košík s dostatkem chleba pro hladové sestry), Anežčin usmiřovací počín mezi bratrem a synovcem a motiv jejího úmrtí. Anežčiny činy jsou v knihách spojovány se vzorem tří svatých žen, které na ní měly velký vliv, a to se sv. Hedvikou (přivedla ji k víře), sv. Alžbětou Durinskou (stavěla špitály a starala se o chudé) a sv. Klárou (založila řád, do něhož Anežka vstoupila). Dalším výrazným motivem je Anežčin odkaz – založení špitálu, postavení kláštera („*Ve své době byl Anežský klášter chloubou Prahy. Byly postupně vystavěny kostely, kaple, hospodářské budovy, klášterní koleje pro řeholníky a řeholnice.*“)¹²⁷ a založení řádu Křížovníků s červenou hvězdou.

Světičky je v knížkách vykreslena jako vzor pomoci, vzdělanosti a lásky k lidu i k Bohu. Anežčino narození a jméno je spojováno s napadaným bělostným sněhem. Autoři poukazují na to, že byla „*v chování srdečná, v hovoru bystrá, ve zjevu líbezná, v tváři vznešená, v úsudku moudrá,*“¹²⁸ dále zdůrazňují zděděnou povahu po jejím otci Přemyslu

¹²⁴ pozn. Anežčin osud je také zpracován v brožurce *Svatá Anežka Česká* od Katechetického centra v Olomouci a časopisu *Nezbeda* zařazené do edice *Poznáváme naše světce* zaměřené na malé čtenáře.

¹²⁵ ROŽNOVSKÁ, Lenka. *Povídání o svaté Anežce české*. V Praze: Stanislav Juhaňák - Triton, 2020. s. 56.

¹²⁶ PIŘHA, Petr, *Příběh a odkaz sv. Anežky Přemyslovny*. České Budějovice: STUDIO GABRETE, 2010. s. 54.

¹²⁷ ROŽNOVSKÁ, Lenka. *Povídání o svaté Anežce české*. s. 39.

¹²⁸ PIŘHA, Petr, *Příběh a odkaz sv. Anežky Přemyslovny* s. 24.

Otakarovi I.: „*Anežka by byla dobrá panovnice. Hodně talentu zdělila po svém tatínkovi. Na rozdíl od něj, ale nebyla tak prudká a naštvávací.*“¹²⁹ Spisovatelé si všímají i toho, jak v klášteře po všech vykonaných námáhách zestárla a objevili se jí vrásky. V knize *Po stopách svaté Anežky* se princezna snaží sama sebe představit ne jen jako obdivuhodnou postavu z české historie, která se neprovinila žádným prohřeškem, ale především jako „obyčejného“ člověka: „*legendista úmyslně vynechal, jak jsem se jednou naštvála, když se mi něco nepovedlo. Nebo jak se mi ráno nechtělo vstávat, když jsem byla unavená. To se zkrátka do legendy nepíše, to si musíš domyslet. I já byla přece jenom člověk.*“¹³⁰ Což nabourává klasický stereotyp představy o české světici a pomáhá dětem na její život nahlížet více kriticky.

Z Anežčiných činů je třeba ještě zmínit dva, které se v knihách opakují, a to záchranu mnicha, svolávajícího lid na křížovou výpravu, před usmrčením na příkaz krále a jeptiščino umírání, kdy na smrtelné posteli nechává odnést svůj chléb hladovějícím u brány kláštera. Přestože ostatní sestry nebyly s jejím rozhodnutím spokojeny, tak ji uposlechly, protože tvrdila: „*Nezemřu hladem, zemřu pro lásku. Pošlete mi pro kněze. Ať mi přinesou chléb života.*“¹³¹ Tyto dva akty poukazují na Anežčino milosrdenství, zbožnost a lásku, která je jejím duchovním odkazem pro národ.

Většina knih je zakončena svatořečením. Autoři v knihách několikrát zdůrazňují, že Anežka byla vnímaná jako svatá již za jejího života. „*Kdo by ji neznal? (...) Vždyť je to Anežka, ta Anežka, která léčí svět láskou. Už teď se o ní ví, že jednou bude prohlášena za svatou.*“¹³² Připomíná se také proroctví o lepších časech a její láska k národu: „*Anežka cítila, jak pevně k sobě patří ona, královská dcera, a její vlast.*“¹³³ Proces svatořečení je zmíněn v kontextu listopadových událostí roku 1989. Nejvýznamněji s tímto motivem pracuje Lenka Rožnovská. V její knížce babička vypráví vnoučatům příběh o Anežce. Děti na začátku vypravování poznamenávají: „*To je Anežka? Jóóó, to je ta, jak udělala studentskou revoluci, a pak padl komunismus,*“¹³⁴ na což reaguje babička, která se snaží skrze příběh poukázat na skutečné činy vykonané Anežkou. Autorka vypravování ukončuje těmito slovy: „*Než umřela, prý zašeptala, že už brzo temnotu vystřídá jas.*“

¹²⁹ ŠTASTNÁ, Kateřina. *Anežka Česká. Princezna chudých*. Brno: Cesta, 2018. s. 20.

¹³⁰ CHLUMSKÁ, Štěpánka (ed.), *Po stopách svaté Anežky. Průvodce Anežským klášteřem a pracovní knížka pro děti i rodiče*, Praha: Národní galerie, 2016.

¹³¹ PÍŤHA, Petr, *Příběh a odkaz sv. Anežky Přemyslovny*. s. 57.

¹³² ROŽNOVSKÁ, Lenka. *Povídání o svaté Anežce české*. s. 59.

¹³³ PÍŤHA, Petr, *Příběh a odkaz sv. Anežky Přemyslovny*. s. 18.

¹³⁴ ROŽNOVSKÁ, Lenka. *Povídání o svaté Anežce české*. s. 11.

Babička se pomalu zvedla z křesla. „Lidé si pak z generace na generace vyprávěli, že nastane v Čechách dobře, až bude Anežka prohlášena za svatou.“ „A to se stalo v roce 1989, vid' babi.“ „Ano, a temno komunismu, které nejvíc bránilo světlu pravdy bylo v Čechách poraženo.“¹³⁵ S motivem sametové revoluce také pracuje Kateřina Šťastná a Petr Piřha, který zmiňuje její výrazné momenty a poukazuje na to, že její odkaz dnes pro mnoho lidí nic neznamena a její vzor jim nic neřiká, přesto „Neopustí nás, i když ji budeme ke své velké škodě opouštět my.“¹³⁶ Šťastná k Anežčině odkazu přidává, že „netoužila být slavná a bohatá, ale přesto se stala mnohem slavnější tím, co udělala – a jak žila.“¹³⁷ Co se týče sametové revoluce, tak autorka na otázku „Byla sametová revoluce díky Anežce?“ odpovídá v díle „Možná ano.“¹³⁸ Tato odpověď dáva možnost dětem se zamyslet nad získanými vědomosti a přijít se svou vlastní alternativní variantou historie.

Zvolené ukázky dokazují, že literatura zaměřena na dětské čtenáře se nijak výrazně neliší po obsahové a motivové stránce od ostatní beletrie. Příběhy jsou sice krátké, ale zachycují důležité okamžiky z Anežčina života a předkládají malému čtenáři obraz svaté ženy, jejíž postava měla výrazný vliv i na nedávnou historii. Knihy jsou po stylové stránce odlišně napsané a každá z nich vybočuje různými kvalitami. Dílo Kateřiny Šťastné obsahuje výraznou náboženskou tematiku, která není vhodná pro všechny čtenáře, a z knih Petra Piřhy čiší výrazný vlastenecký motiv. I přesto jsou všechny publikace vhodným zdrojem pro seznámení se světicí nejen pro děti, ale i dospělé.

2.6. Anežka na okraji dění

Poslední podkapitola se věnuje zobrazení Anežčiny postavy v dílech, v nichž se její jméno vyskytuje pouze v několika větách, nezískává žádnou důležitou funkci v textu, je jen spíše pouhým nepatrným motivem zmíněným na okraji dění celého příběhu. Při velmi pečlivém studiu české beletrie by se jistě našlo takových textů mnoho, ale vzhledem k hlavnímu cíli práce postačí k rozdělení užití Anežčina drobného motivu i menší vzorek.

Výskyt Anežčiny postavy můžeme najít v historických románech zabývajících se jinými historickými postavami a jejich osudem, v nichž se letmo odkazuje na současně žijící nebo umírající jeptišku. Příkladem je *Prsten královnin* od Karla Schulze a Luisy

¹³⁵ Tamtéž s. 65..

¹³⁶ PIŘHA, Petr. *O svaté Anežce Přemyslovně a o Listopadu 1989*. Praha: Poustevník, 2017. s. 43.

¹³⁷ ŠŤASTNÁ, Kateřina. *Anežka Česká. Princezna chudých*. s. 31.

¹³⁸ Tamtéž. s. 44.

Novákové, v němž se odkazuje na abatyši svolávající sestry k modlitbě a mající hrozné vidění o smrti Přemysla Otakara II. při němž omdlela.¹³⁹ Více není Anežčin osud v knize rozepsán, spíše zde působí jako symbol upozorňující na nebezpečí. Nebo román Ludmily Vaňkové *Zlá léta*, v němž se připomíná významnost špitálu symbolizující pomoc před morem, který Anežka Přemyslovna založila.¹⁴⁰

V dalších románech se lze setkat se stručným shrnutím Anežčina života v rámci vypravování některé z postav připomínající ženiny činy. Mezi ně patří román *V hradbách* od Téver Felix v němž si muži čtou knihu o založení původního chrámu sv. Anežkou a komentují Anežčin životní příběh. „No bodejť,“ zvolal Skřivánek živě. „Nečuješ v tom romantiku, hochu, je to jako v *Donu Carlosovi od Schillera, mladého snad měla ráda a starého jí dávali.*“¹⁴¹ Také se vyjadřují k částem města, kde se nacházely budovy, které nechala Anežka postavit a jeden z mužů se přiznává, že měl světici ve snu a zamiloval se do ní. V knize *Kluk z Františku* od Rudolfa Deyla hlavní postava vypráví, co vše se dozvěděla o Anežčině životě a klášteře, v jehož blízkosti se často prochází.¹⁴²

Do třetí kategorie výskytu postavy můžeme zařadit knihy, v nichž je připomínán Anežčin svátek nebo její podobnost s postavou v díle. Pár vět o dni, kdy má Anežka svátek se nalézá v knize *Soud nad Bábelem*¹⁴³ nebo *Proč pláče Metuzalém a jiné povídky* („Včera měla Anežka svátek. Na svatou Anežku umřela máma, proto jsem si to datum zapamatoval.“)¹⁴⁴ Anežka jakožto jmenovkyně, patronka nebo osoba s podobným charakterem je vzpomínána v knihách *Romance o klisničkách a balady o ženách*, kde se mluví o pojmenování první holčičky nalezené v babyboxu v Kladně¹⁴⁵, v povídce *Tři tóniny*, v níž se nachází postava reptavé, ale hodné Anežky, jejíž patronkou je sv. Anežka,¹⁴⁶ nebo v *Dětství v zámeckém parku*, v němž jedna z dívek připodobňuje vzhled matčiny sestry řeholnice k představě o podobě sv. Anežky.¹⁴⁷

¹³⁹ SCHULZ, Karel a NOVÁKOVÁ, Luisa. *Prsten královnin*. Třebíč: Akcent, 1998. s. 99, 104.

¹⁴⁰ VAŇKOVÁ, Ludmila. *Zlá léta*. Praha: Melantrich, 1978. s. 311.

¹⁴¹ TÉVER, Felix. *V hradbách: román*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1931. s. 309.

¹⁴² DEYL, Rudolf. *Kluk z Františku*, Praha: Albatros, 1973. s. 22-23.

¹⁴³ KŘELINA, F. *Soud nad Bábelem*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1995. s. 123.

¹⁴⁴ HURNÍK, Ilja. *Proč pláče Metuzalém a jiné povídky*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1996. s. 158.

¹⁴⁵ HESS, Ludvík. *Romance o klisničkách a balady o ženách*, Praha: Petrklíč, 2010. s. 199.

¹⁴⁶ ŠÍR, Josef. *Tři tóniny*. In. *Pašerák a jiné povídky z hor*. Praha: Československý spisovatel, 1974. s. 67.

¹⁴⁷ HRANIČKOVÁ, Marie. *Dětství v zámeckém parku: vzpomínky dcery zámeckého zahradníka*. V Blovicích: Muzeum jižního Plzeňska, 2013. s. 72.

Poslední velkou skupinou knih jsou ty, v nichž je Anežka zpracovaná v podobě uměleckého díla. Podobnost novomanželky a sochy sv. Anežky je zaznamenána v knize *Osudy srdcí*,¹⁴⁸ zobrazení Anežky na obraze se nachází v románě *Srdcové eso*¹⁴⁹ a *Mánesovi: román* („*Tohle jednou namaluji, říkal si Josef: Jaroslav ze Šternberka potkává Anežku Přemyslovnu. (...) I tohle namaluji, umiňoval si chlapec: Anežka Přemyslovna se zasnubuje Kristu.*“)¹⁵⁰, vzpomínku na skladatele Tří písní pro svatou Anežku zachycují *Kapři v kvetoucích trnkách*¹⁵¹ a zmínka o divadelní hře nebo filmu pojmenovaném po Anežce se objevuje v dílech *Listování všednosti*¹⁵² a *Žárlivost*¹⁵³ (krimi příběh z brožury).

Anežčina postava se nachází i v mnoha pověstech a legendách, v kalendářích i v další poezii a próze. Kromě zmíněných drobných motivů se objevuje přirovnání ztráty k jejím nezvěstným kostem, pojmenování ulic nebo měst po sv. Anežce, či připomínky její aury zanechané v klášteře. Každý tento střípek poukazuje na význam české světice, na níž autoři nezapomínají a věnují ji ve svých dílech alespoň letmou vzpomínku v podobě několika slov. Což mohlo zapříčinit připomínání Anežky během historických událostí nebo zažitý kult, který se nese v obecném povědomí českého národa.

¹⁴⁸ JAVOŘICKÁ, Vlasta. *Osudy srdcí, román I*. Vizovice: Lípa, 1993. s. 126.

¹⁴⁹ KLUDSKÁ, Dagmar. *Srdcové eso*. Praha: Knižní klub, 1996. s. 27.

¹⁵⁰ ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Mánesovi: román*. Praha: Novina, 1940. s. 68-69.

¹⁵¹ CHUDOŽILOV, Petr. *Kapři v kvetoucích trnkách*. Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 14.

¹⁵² KOPEČNÁ, Helena. *Listování všednosti*, České Budějovice: Nová Forma, 2010. s. 47.

¹⁵³ BUKVÁŘ, František. *Po smrti přišlo peklo: Žárlivost; Ukázková akce*. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 1999. s. 12.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce byla analýza motivů spojených se zobrazením postavy svaté Anežky České v beletrii 20. a 21. století. V šesti podkapitolách bylo zkoumáno několik oblastí zobrazujících Anežčinu postavu z různých úhlů pohledu (vzhled, schopnosti, role a vztahy s dalšími postavami, vztah národa k postavě, ztvárnění v dětské literatuře...). Většina spisovatelů vykresluje Anežčinu postavu a její charakter na základě dostupné historiografie. Předkládají čtenářům čistou, milosrdnou, moudrou a zbožnou ženu vládnoucí mocným jasnozřivým a přísným pohledem. Anežčin mladiství půvab je připodobňován květům vystihujících svým významem její charakter – k růži, lilii a fialce. Ve stáří je pozornost zaměřena především na vrásky v obličeji a na rukou a zesláblý vzhled.

Autoři nejčasněji zobrazují Anežčiny osobní vztahy u poměru k jejímu bratrovi Václavovi, vůči němuž vystupuje jako milující sestra a rádkyně. Také se vedle ní objevuje postava synovce Přemysla Otakara II., jemuž je Anežka druhou matkou. Kromě řešení synovcova sporu s jeho otcem je Anežčina postava s Přemyslem spojována se zjevením o Přemyslově smrti na Moravském poli. Autoři také podrobně rozebírají Anežčin poměr ke Kunhutě Uherské (druhé manželce Přemysla Otakara II.), k níž jako k jedné z mála postav Anežka přistupuje přísně a nesmlouvavě. Většinou však Anežka zaujímá ke všem postavám vstřícný a přívětivý přístup a na čtenáře působí mírně a pokorně. Tento pocit může být vyvolán i kontrastem způsobeným charakterem okolních postavy, které jsou vykresleny ohnivě, mají výrazné negativní vlastnosti, jakými jsou tvrdohlavost, strach, slabost, přílišná důvěřivost nebo touha po moci. Anežka sice v mnoha případech vystupuje jako mocná členka rodu Přemyslovců, ale svou moc využívá k tomu, aby ostatním pomáhala, a ne aby vymáhala své postavení ve společnosti jako to činí jiní členové rodiny.

Vstupem do kláštera se dívka vzdává mnoha požitků a činností, které má na světě ráda. Čeští autoři se rozcházejí v tvrzení o podnětech, které Anežku přiměly si obléct řeholní roucho. Často stojí za názorem, že Anežčina cesta vedla do řádu již od narození, jiní poukazují na její velkou zbožnost již od dětství, ale za rozhodující faktor, který přiměl dívku ke vstupu do řádu, považují sňatkovou politiku, především císařovu žádost o ruku. Oproti tomu se shodují ve významnosti zmíněného aktu, během něhož se v některých případech konaly i zázraky.

Ne všichni tvůrci zaznamenávají celý Anežčin životní osud, spíše s ní pracují v roli starší sestry v klášteře Na Františku. Soustředí se hlavně na její funkci v postavení pomocnice potřebným, během níž koná láskyplné skutky, a ženy modlí se a žádají o pomoc od Boha, a to nejen ve své době, ale i v současnosti, kdy se přimlouvá za český národ a prosí o jeho ochranu před agresory a neštěstím.

Autoři přistupují převážně k Anežčině postavě pozitivně. Z knih vyzařuje jejich sympatie k české světici, a proto ji často využívají jako vzor ctností. Nejvíce znatelné je to u literatury věnované dětem, ale lze to výrazně zaznamenat i v knihách, kde je jen Anežka letmo zmíněna - avšak vždy v pozitivním slova smyslu např. jako vzor chování nebo jako postava, jejíž svatořečení stálo na počátku sametové revoluce. Můžeme si položit otázku, zda tento přístup není podmíněn dobou a událostmi připomínající Anežčin význam v historii, během nichž byly knihy sepsány. Je možné, že v nynější epoše mnohých nových proměn vnímání světa přestane být na Anežku nahlíženo toliko černobíle a začnou se zobrazovat i její předpokládané neřesti, které již nezastírá knížka *Po stopách svaté Anežky*, a nebo se dokonce její postava začne více objevovat v populární literatuře jakou je fantasy (*Tajemství*), detektivka (*Tajemství abatyše z Assisi*) nebo literatura z červené knihovny (*Anežka Česka*)¹⁵⁴.

Při porovnání knih, které zpracovávají příběh Anežky Přemyslovny, skrze celé zkoumané období, je možné vypořádat žánrovou proměnu. V druhé polovině 20. století dominuje historický román. Mezi hlavní spisovatele patří Ludmila Vaňková a František Křelina, jehož dílo *Dcera královská: Svatá Anežka Česká* na základě známých legend dopodrobna rozvíjí Anežčin osud. Po sametové revoluci se objevuje Anežka v historických románech spíše jen okrajově. Se zrušením cenzury a přísunem knih ze západu se žánry obměňují a začíná se vydávat i literatura zaměřená primárně na dětské čtenáře. Mizí černobílý pohled na Anežčino chování a jednání, který je možné vypořádat u děl starších, motivy spojené se světící se obměňují, a dokonce jsou s Anežkou spojeny i motivy velmi nečekané (př. polibky nebo neústupná tvrdohlavost). Spisovatelé 21. století si modelují Anežku podle svých představ tak, aby vyhovovala žánru a pojetí jejich příběhu, drží se však neměnných faktů, a to postavení, rodinných vztahů a její lásky k bližnímu.

¹⁵⁴ Pozn. román je veden jako historický, avšak oproti straším historickým románům obsahuje mnoho milostných motivů.

Seznam použité literatury

ČADKOVÁ, Kateřina, Ženská zbožnost ve 13. věku – Stejně výzvy, různý prostor? Srovnání prostředí Itálie a Českých zemí. In: *Církev, žena a společnost ve středověku: sv. Anežka Česká a její doba*. Ústí nad Orlicí: Oftis spolu s Biskupstvím královéhradeckým – Diecézním teologickým institutem za podpory FF UHK, 2010. ISBN 978-80-7405-082-4.

ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-369-7.

KLEMPERA, Josef. *Květomluva, aneb, Řekni to květinou*. Praha: Horizont, 1996, 121,148. ISBN 80-7012-085-1

KONÚPEK, Jan a Zdeněk KALISTA. *Legenda o blahoslavené Anežce České*. Praha: V. Šmidt, 1941.

KYBAL, Vlastimil. *Svatá Anežka Česká: historický obraz ze 13. století*. Brno: L. Marek, 2001. ISBN 80-86263-14-2.

LE GOFF, Jacques a Nicolas TRUONG. *Tělo ve středověké kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-826-6.

LIŠKA, Vladimír. *Tragické příběhy českých dějin: malý Slavín historie české*. Olomouc: Fontána, 2008. s. 23-41. ISBN 978-80-7336-446-5.

MED, Jaroslav, Literární reflexe svatosti. Svata Anežka Česká. In: *Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění v NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-242-9.

NĚMEC, Jaroslav. I. část Blahoslavená Anežka Česká, in: *Zázraky ke kanonizaci českých světců*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2009. ISBN 978-80-7266-315-6.

PETRÁČEK, Tomáš. Evangelium, církev a žena: několik tezí k postavení ženy ve středověkém křesťanstvu. In: *Církev, žena a společnost ve středověku: sv. Anežka Česká a její doba*. Ústí nad Orlicí: Oftis spolu s Biskupstvím královéhradeckým – Diecézním teologickým institutem za podpory FF UHK, 2010. ISBN 978-80-7405-082-4.

PÍTHA, Petr. *Čechy a jejich svatí*. Praha: Comdes, 1999. s. 85-101. ISBN 80-902776-0-8.

PUTNA, Martin C. *Obrazy z kulturních dějin Střední Evropy*. Praha: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7429-977-3.

RULÍŠEK, Hynek. Světlo. In: *Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie*. České Budějovice: Karmášek, 2006. ISBN 80-239-7434-3.

SOUKUPOVÁ, Helena. *Svatá Anežka Česká: život a legenda*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-471-6.

VELÍŠEK, Martin. *Můj stát: putování za českými patrony*. Praha: Euromedia, 2017. ISBN 978-80-7549-506-8.

VYSKOČIL, Jan Kapistrán. *Legenda Blahoslavené Anežky a čtyři listy sv. Kláry: kritický rozbor textový i věcný legendy a čtyř listů s nejstarším (původním) textem milánského rukopisu*. Praha: Universum, 1932.

Seznam použité beletrie

BONHARDOVÁ, Nina. *Královský úděl*. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0505-3.

BUKVÁŘ, František. *Po smrti přišlo peklo: Žárlivost; Ukázková akce*. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 1999. s. 12. ISBN 80-7250-039-2.

DEYL, Rudolf. *Kluk z Františku*. Praha: Albatros, 1973. s. 22-23.

DOBIAS, Roman Josef. *Poezie dozrávající duše*. Kostelec na Hané: Jola, 2018. s. 105. ISBN 978-80-86636-22-1.

DOBIÁŠOVÁ, Tereza. *Tajemství Neskutečný příběh Anežky České*. Jota, 2021. ISBN 978-80-7565-947-7

FRYČEK, Václav. *Záhadný minciř*, V Praze: Družstevní práce, 1939.

HESS, Ludvík. *Romance o klisničkách a balady o ženách*, Praha: Petrklíč, 2010. ISBN 978-80-7229-251-6.

HOŘEC, Jaromír. *Anežka česká verše 1987*. Praha: Lidové noviny, 1990. ISBN 80-7106-011-9.

HRABAL, Bohumil. *Listopadový uragán*, Praha: Delta, 1990.

- HRANIČKOVÁ, Marie. *Dětství v zámeckém parku: vzpomínky dcery zámeckého zahradníka*. V Blovicích: Muzeum jižního Plzeňska, 2013. ISBN 978-80-87495-08-7.
- HURNÍK, Ilja. *Proč pláče Metuzalém a jiné povídky*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1996. ISBN 80-901604-7-6.
- HYNKOVÁ, Sabina. *Princezna Kámasútra*. Praha: Baronet, 2001. ISBN 80-7214-389-1.
- CHLUMSKÁ, Štěpánka (ed.), *Po stopách svaté Anežky. Průvodce Anežským klášteřem a pracovní knížka pro děti i rodiče*, Praha: Národní galerie, 2016. ISBN 978-80-7035-628-9.
- CHUDOŽILOV, Petr. *Kapři v kvetoucích trnkách*. Praha: Československý spisovatel, 1969.
- JAVOŘICKÁ, Vlasta. *Osudy srdcí, román I*. Vizovice: Lípa, 1993. ISBN 80-285-017-6.
- KLIMENT, Alexandr. *Piano v moři. fejetony a jiné texty pod čarou ponoru*. Praha: Concordia, 2004. ISBN 80-85997-18-5.
- KLUDSKÁ, Dagmar. *Srdcové eso*. Praha: Knižní klub, 1996. ISBN 80-7176-422-1.
- KOPEČNÁ, Helena. *Listování všedností*, České Budějovice: Nová Forma, 2010. ISBN 978-80-7453-046-3.
- KOUBKOVÁ, Zuzana. *Rytíř zelené růže: Záviš z Falkenštejna*. Praha: Knižní klub, 2003. ISBN 80-242-1007-X.
- KŘELINA, František, *Dcera královská: svatá Anežka Česká*, Třebíč: Blok, 2008. ISBN 978-80-86868-24-0.
- KŘELINA, F. *Soud nad Bábelem*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 1995. ISBN 80-901646-4-1.
- MÁŘÁNEK, Jirí. *Romance o Závišovi*. Praha: Československý spisovatel, 1986.
- MORAVCOVÁ, Lucie. *Věno Anežčino: setkání se svatou Anežkou Českou*. Praha: Res Claritas, 2011.
- NEPIL, František. *Hledání radosti*. V Praze: Knižní klub, 2006. ISBN 80-242-1702-3.
- NEUŽIL, František. *Trýzeň slávy*. Brno: Blok, 1977.

- NEUŽIL, František. *Ohnivá jeseň*. Brno: Blok, 1979.
- NOVÁKOVÁ, Zuzana. *Legenda o princezně Anežce*. Brno: Blok, 1991. ISBN 80-7029-046-3.
- PÁVKOVÁ, Eva. *Anežka Česká: hra o pravé radosti*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993.
- PÍTHA, Petr. *O svaté Anežce Přemyslovně a o Listopadu 1989*. Praha: Poustevník, 2017. ISBN 978-80-86610-82-5.
- PÍTHA, Petr, *Příběh a odkaz sv. Anežky Přemyslovny*. České Budějovice: STUDIO GABRETE, 2010. ISBN 978-80-86610-49-8
- RENČ, Ivan. *Kytice z královské zahrady: příběhy svatých ochránců Čech a Moravy*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-166-0.
- ROŽNOVSKÁ, Lenka. *Povídání o svaté Anežce české*. V Praze: Stanislav Juhaňák - Triton, 2020. ISBN 978-80-7553-757-7.
- SELUCKÝ, Oldřich. *Svatá Anežka. Příběh české princezny*. V Praze: Karmelitánské nakladatelství, 2019. ISBN 978-80-7566-127-2.
- SLAVÍK, Ivan. *Svatá Anežka*, in: *Básnické dílo*, 2. Brno: Host, 1999. ISBN 80-86055-55-8.
- ŠÍR, Josef. *Tři tóniny*. In. Pašerák a jiné povídky z hor. Praha: Československý spisovatel, 1974. s. 67.
- ŠPÁLOVÁ, Sonja. *Mánesovi: román*. Praha: Novina, 1940.
- ŠTASTNÁ, Kateřina. *Anežka Česká. Princezna chudých*. Brno: Cesta, 2018. ISBN 978-80-7295-237-3.
- TÉVER, Felix. *V hradbách: román*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1931.
- TOMÁŠ, Josef. *Návrat Anežky Přemyslovny*. Brumovice: Carpe diem. 2000. ISBN 80-86362-15-9.
- VAŇKOVÁ, Ludmila. *Dítě z Apulie*. Praha: Šulc - Švarc, 2011. ISBN 978-80-7244-300-0.
- VAŇKOVÁ, Ludmila a MELAN, Petr. *Král železný, král zlatý*. Praha: Svoboda, 1988.

VAŇKOVÁ, Ludmila. *Zlá léta*. Praha: Melantrich, 1978.

VONDRUŠKA, Vlastimil, *Tajemství abatyše z Assisi*. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2010. ISBN 978-80-243-3975-7.

VRBOVÁ, Alena. *V erbu lvíce: kronika o paní Zdislavě*. Praha: Vyšehrad, 1989.

WHITTON, Hana. *Kunhuta Přemyslovna: vynucený sňatek českého a polského království*. Frýdek-Místek: Alpress, 2014. ISBN 978-80-7466-551-6.

WHITTON, Hana. *Anežka Česká. Cesta lásky a víry hrdé Přemyslovny*. Frýdek-Místek: Alpress, 2014. ISBN 978-80-7466-378-9.

Seznam související literatury¹⁵⁵

BAJAJA, Antonín. *Zvlčení: (romaneto o vlčích, lidech a úzkostech)*. Brno: Druhé město. 2013. ISBN 978-80-7227-339-3.

BRYCZ, Pavel. *Jsem město*. Most: Hněvín. 1998.

ČAPEK, Karel. *Boží muka*, Praha: Fr. Borový, 1939.

ČERNÝ, Rudolf. *Zloděj žen*. Praha: Mladá fronta, 1963.

FALTEISEK, Lubor. *Včera mi bylo třináct*. Žďár nad Sázavou: Impreso Plus, 1993. ISBN 80-901504-5-4.

HEINOVÁ, Alena. *Držte si klobouky!*. Praha: TV Spektrum, 1991. ISBN 80-85334-11-9.

HYNKOVÁ, Sabina, *Milenec princezny Kámasútry*, Praha: BARONET, 2002. ISBN 80-7214-498-7.

JANOVA. *Skorkoviny*, Turnov: Presstar, 2005. ISBN 80-903659-1-4.

KLUKANOVÁ, Ludmila. *Zemský ráj*, Třebíč: Arca JiMfa, 1996. ISBN 80-85766-74-4.

LEBEDA, Jan. *Na Františku: mysterium*. Praha: nakladatel není známý, 1988.

¹⁵⁵ Nepoužitá beletrie zmiňující se letmo o postavě sv. Anežky České. Postava světice je v těchto publikacích nevýznamná a její výskyt nebyl zahrnutý ani v kapitole 2.6. *Anežka na okraji dění*.

NEUŽIL, František. *Stříbrné vzpomínky*. Třebíč: Arca JiMfa, 1997. ISBN 80-85766-87-6.

PELZBAUEROVÁ, Věra. *Střípky z jednoho života*. Praha: Československý spisovatel, 2010. ISBN 978-80-897391-79-2.

ŠOLC, Radomil. *Kam i císař pán chodil pěšky*. Praha: Olympia, 1998. ISBN 80-7033-499-1.

VACULÍK, Ondřej. *Jablko přešlé mrazem*. Brno: Petrov, 2003. ISBN 80-7227-158-X.

VODIČKA, Miloš. *Triolog*, Brno: Host, 2002. s. ISBN 80-7294-0686.